

TAYFA VƏ NƏSİLLƏR HAQQINDA ƏFSANƏLƏR

HACISAM NƏSLİ

Bizim o yerə ilk gəlifdi Hajısam. Təkə-türkman olub. Türkmənistannan gəlib Xorasana. Orda varranıb, dövlətini, varını saxlamaq üçün yaxşı yerrər axtarıf. Bizim o yerlər də mal-qara saxlamaq üçün yaxşı yerlərdir. Gəlib çıxırlar Pircan körpüsünə. Pircan körpüsünə gələndə Hajısamın gözləri tutulmuşmuş. Üç oğlu olufdu: Bayram, Qasım, Kavan. Deyifdi ki, a bala, bura nətər yerdə? Deyillər, qaratıkanığdı. Deyir, kim əkin əkəcəksə, burda qalsın.

Kavan deyir:

– Mən əkinçiyəm, burda qalajam.

Heylə olur qalır Dərəkəntdə. Gəlif çıxırlar Sultan bəyin çayda otaqları vardı, bağ salmışdılar. Oraya gələndə deyif, bura nətərdir? Deyiflər, palıtdıxdı. Deyifdi:

– Burda da bölünün. Palıtdıx olan yer dövlət yeridi, mal yeridi.

Orda da bölünüflər, Qasım çıxıf güneyə, Qurtqadajıya. Qurtqadajı canavarlar ölkəsi deməkdir. Qara Bayram da gedif çay yoxuşa, Şəlvə deyilən yerdə məskən salır. Qasımdan oluf Nəbi, Molla Həsən, İbrahim, Əhməd. Bir qızı da oluf, onu da Heydərə verif, o qızın adını bilmirəm.

Bülün düzü, Ərdəşəvi kəndində olannarın əksəriyyəti Kavannan olannardı. Hajıxanı, Şəlvə, Kaha, Qavışığ (iki suyun birləşdiyi yer), Daşdı kəndində yaşayannarın əksəriyyəti Bayramın nəslidir. Qasımın nəslinnən olanlar isə Çolman, Bozdağan, Şam, Ələkçi, Narzan, Nağdağan kəndinnən olannardı.

Zamanov Bulud Mehdi oğlu, Laçın rayonu, Ərikli kəndi, 1931-ci il, orta təhsilli, bənaa olub. Ağcabədi rayonunun Taxtakörpü qəsəbəsində məskunlaşib.

Qasımuşağı deyilən tayfa Türkiyənin Əkk qalasınan gələnnərdir. İlk Hajısam gəlif. Deyirdilər, qan işinə düşüf, adam öldürüf. Onnan əlaqədar Əkk qalasınan represiya eliyiflər. Hətta onu gətirif müəyyən mənzildən yola salırlar o dövün məmurları. Bunnar gəlif süfrə açıf çörək yeyiflər. Hajısamnan ayrılmaq məqamı gəlir. Orda bir bənzətmə danışıx gedir. O məmurlar Hajısama deyif ki, baba, gəl bir istəkan abıguş iç. Bu əlin yelliyif deyir ki, nuşıcan. Mənim abıguşimi zəhirməyə döndərmisiz. Abıguş da “həyat gürrahı” deməkdir, balnan südün qarışığıdır. Balı südə qatırdılar, uzunmənzilli yola götürəndə o süd turşumur, bal onu qoruyur. Onun adına abıguş deyillər. Buna da təklif eliyəndə bu cür cavab verir. Onnan sora oğlanarıynan düşüfdü Hajısam adlanan yerə – Şəlvə dərəsi, Kürthacı, Ərikli, Şam meşəsinə. Hajısam meşəsi və Hajısam dərəsi adlanan böyük bir çay qovşağına gəlif çıxırlar. Gözləri də yaxşı görmürmüş. Balalarına deyif ki, gedin burdakı meşədəki ağaclardan maa məlumat gətirin. Gəlif deyillər vələs, cökə, palıd, ağcaqayın var, o cümlədən qaratıkan da deyiflər. Deyif ki, bura aranbasan yerdə, burda yaxşı dövlət saxlamaq olar. İndi siz gedin dağdan da dağ çiçəklərin yığın gətirin, görüm bunun dağı necədir? Gedif dağın çiçəklərin yığıf gətirifdilər. Qaymaqçıçəyi, maralçıçəyi, lüləpəri gətirifdilər. Deyifdi ki, bəh, bəh, bəh. Bura nə gözəl yerdə. Elə burda məskunlaşax, bunun dağı da var, aranı da. Onnan sora bu gəlif nəsil verif. Onun Şəvəndə addı oğlu oluf, Şəlvə dərəsin verif ona. Deyif, bax bu dərə sənin, dərənin o tərəfin də verifdi Qasıma.

İsgəndərov Paşa Əvəz oğlu, Laçın rayonu, Ərikli kəndi, 1950-ci il, ali təhsilli riyaziyyatçı. Məktəb direktoru işləyir. Bərdə rayonunun Zümürxəç kəndində məskunlaşib.

Kürdhacı kəndində iki qardaş yaşayırmış. Bir gün şahsevənnər gəlif iki uşağı götürüf gedəllər. Biri olar Qasımın, biri də Bayramın uşağı. Buları götürüf gedəllər. Orda evladı olmayan iki kişi varmış. Birin biri götürər, birin də biri. Burda az-çox yaşayannan sora bunun biri tələf olar ölər, biri sağ qalar. Sağ qalan da yaşayar, yaşayar, ta onu aparan kişi buna toy eliyə. Bunu çöldə-bayırda görəndə deyillər ki, sən at tərkində gəlmisən, sənin burda yerin yoxdu. Məhlən haradırsa get yerinə. Gəlir deyir ki, ay ata, mən haralıyamsa maa düzün de.

Deyir:

– Ay bala, nədi?

Deyir:

– Maa belə deyillər.

Deyir:

– Bala, düz deyillər, səni mən gətirmişəm, sən buralı deyilsən. O vaxdı o dərəyə Hajısamlı deyirdilər, gedərsən oraya. Həkəri çayının sağ qoluyun gedərsən.

Evləndirmişmiş bunu. Bir at da gəlinin altına verir, gəlini oturdur atın belində, yükü-zadı nə varsa götürürlər. Gəlir bizim kəndin altında İlan qayası deyilən yer var, ordan keçəndə bir findıq ağacı əyilib gəlmişdi bosdanın qabağına. Gəlinin başı keçər ağaca, düşər çınqılığa. Gəlin ölür. İşıxlanana qədər oğlan başına-gözünə döyür. O vaxdı bizim kənd yeddi evdən ibarət olufdu. Aşağıda bunu dəfn eliyəllər. Gedər deyər ki, Hajısam haradı, mən ora getməliyəm? Qasıma muştuluxçu gedər ki, oğlunuz gəlir. Aradan bəlkə iyirmi-otuz il keçif. Bunun da atasının, anasının gözü yoldadı. Bilmillər kim apardı, necə apardı? Gələndə o deyər ki, mənim oğlumdu, bu deyər mənim oğlumdu. Qasım deyər mənimkinin kürəyində xalı var, Bayram deyif mənimkində də var. Qasım hansı əlaməti sayırsa, Bayram da eyni əlamətdərin oğlunda olduğunu deyir. Qasım deyir:

– Qardaş, onda and iç, sən götür.

Bayram and içər götürər. Qasım deyər ki, sənin əlinnən mən burda dura bilmərəm. Qasım köçər gedər Şamkəndə, Bayram da köçər gedər Qara Bayram dərəsinə. Olarlar küsülü. Atam deyirdi ki, Bayram nahakdan and işdiyinə görə həmişə nahak qan oları tapırdı. Həmin nəsiləndən neçəsini sayırdı ki, ya gülləynən vuruf öldürüflər, ya əlnən öldürüflər.

Əhmədov İsa Səttar oğlu, Laçın rayonu, Vağazin kəndi, 1934-cü il, orta təhsilli. Ağcabədi rayonunun Taxtakörpü qəsəbəsində məskunlaşıb

HEYDƏRUŞAĞI NƏSLİ

Bizim kökümüz Naxçıvanın Əriklisindən gəlmədi. Dərələyəznən Naxçıvanın arasında böyük bir dağ var, həmin dağın divində yaşamışx. Bu saat da həmin dağın adı Ərikli dağıdır. Biz ordan gəlmişik. Gəlif çıxmışx Qurtqadajıya. Qasım qızının birin verifdi Heydərə, orda da qarışmışx onnara. Bizə Qasım uşağı deyillər, amma kökümüz Qasımuşağı deyil, südümüz Qasımuşağıdı.

Araxış böyük bir düzdü. Aralix yerdi, yüz hektar olar. O vədə kotana xış deyirmişdər. Oranı xışnan əkdiklərinə görə Araxış deyiflər – aralixda xışnan əkilən yer. Gəlif düşüflər oraya. Ora düşəndə Qasım deyifdi ki, gedin görün itdəri arıx, öküzdəri sazdırsa, onnarı qavın getsin. Öküzdəri arıx itdəri sazdırsa, onnarı götürün gətirin mənim yanıma. Bir də qapı-bəcələrinə baxın, görün təmizdi, nətərdi. Qasım da o vədə oranın böyüyü, ağsakaqlı imiş. Gedillər görüllər ki, itdəri, üzdən irəğ, çox kökdü, öküzdəri də çox geridi. Gəlif Qasıma deyillər ki, itdər qoymadı görək qapı-bəcələri nətərdi. Deyif, gedin onnarı götürün gəlin. Bizə Heydəri deyillər. Ulu babamız Heydər çox şəxsiyyətdi, gözəl bir oğlanmış, özü də subaymış. Qasım deyif:

– Oğul, mən qızımı verəjəm sana, özü də səni yanımda saxlıyajam.

Yanında da saxlıyır. Bizim yerə güney deyilir. Güneyin bütün hissəsini verir bizə, qızına cehiz kimi bağışdıyır. Sora Heydərin həmin qızdan bir oğlu olur – Qasım. Qasımın iki oğlu oluf: biri Bağır, o biri Albəy. Bizə Bağıruşağı deyiflər, o birinə Albəyuşağı. Hər ikisinin dörd oğlu olur. Albəyin bir oğlu qayıdıf gedir Ərikliyə, Naxçıvan tərəfə, üçü qalır burda. Bağırın oğlunun adı olur İmamverdi, Əlməmməd, Alməmməd, Xıdır. Albəyin oğlanları: Məşədi Vəli, Kərim, Rəhim, Albəndə. Albəndə gedir Naxçıvana.

Zamanov Bulud Mehdi oğlu, Laçın rayonu, Ərikli kəndi, 1931-ci il, orta təhsilli, bənna olub. Ağcabədi rayonunun Taxtakörpü qəsəbəsində məskunlaşıb.

GƏLOXÇU TAYFASI

Hacılar, Sadınnar, Quşçu, Qılışdı, Soyuqbulaq, Mişni, Mais kəntləri Qarıqışlaxdan çıxmadır. Mayıs kəndinin əvvəl adı oluf Qızxanımın toyu olan kənt. Sovet hökuməti gələnnən sora onun adını Mayıs qoyuflar. Qızxanım addı bir kadın gəlif orda ev tikilif. Birinci toy ona olduğuna deyiflər Qızxanımın toyu olan kənd.

Həmin yeddi para kəntdə olannara gəloxçular deyillər. Eşitdiyimə görə, gəloxçular İrannan gəlif. O vaxdı İranın şahı yarış keçirdir. Gəloxçu tayfası bütün nişangahın hamısını vuruf. Şah onda deyif ki, gəl oxçu, gəl. Mənnən nə isdəsən verəjəm. Deyif, haranı isdiyirsən bəyən dur, oranı verəjəm sizə. Gəlif Bayandur kəndini bəyənif durur. Oranın adı qalif Bəyəndur. Sora köçüllər Qarıqışlağa. Bayandur kəndi qəlbi yerdədi. Yayda heyvannarın orda saxlıyırmiş, qışda enirmişlər Qarıqışlağa.

Bayramov Cavanşir Fərman oğlu, Laçın rayonu, Mais kəndi, 1951-ci il, səkkizillik təhsil, sürücü işləyib. Ağcabədi rayonunda məskunlaşib.

İran şahının devrində hələ tufəng-zad istehsal olunmamış Qarıqışlax kəndini şah sürgün eliyir. Onda Mişni, Hacılar, Sadınnar, Quşçu, Soyuqbulax, Qılışdı, Mayıs – bu kəntlər olmuyuf. Həmin yerrər Qarıqışlax camahatının binəsi olub. Qarıqışlax kəndi İranda bir bəy olub ona tabe olub. O vaxdı da bu kəndin kəndxudası Həji imiş. Bu bəy də ildə bir dəfə İrannan Qarıqışlax kəndinə gəlir. O vaxdı da vəşi heyvan, qaçax-quldur çoxumuş. Bu bəy bir gün gəlir Sultannar kəndinə çatanda ordan xəbər göndərir ki, Həji, bəs gəlmişəm, adam göndər gəlsin mənə aparsın. Həji də öz qohumlarınan iki cavan oğlanı yay-oxlu piyada göndərir bəyin qabağına ki, gedin bəyi götürün gəlin. Bəy də atdı. Bu iki oğlan gəlir bəyi götürüf gedillər. Gedəndə daşdan bir kəklik qalxır. Qalxanda oğlan yay-oxnan kəkliyi vurur, kəklik düşür. Gedir oxun da götürür, kəkliyi də. Bəy buna bir kəlmə də söz demir. Gedillər kəndə yaxınlaşanda qoz ağajının başında bir qarğa qırıldıyır. Səfərə gedən adamın qarşısında qarğa, saxsağanın səsdənməsi bəduğurrux əlamətidir. Bu biri oğlan yay-oxunu çəkir, qarğa qozun başından gəlir yerə. Qarğanı vuran oğlan da gedir oxunu götürür, qarğanın meyidini atır yerə. Bəyin yanına gələndə bəy əlini salır cibinə qarğa vurana qızıl onnux verir. Verəndə Səlim addı oğlan pis olur, acığı tutur. Öz-özüyündə deyir ki, bu bəy nətər bəydi? Bunun ağı, şüuru çatmır. Mən kəklik vurdum heş maa sağ ol da demədi, amma qarğa vurana çıxardıf qızıl onnux verir. Bəydən keçir piyada hirsinnən gəlir Həjiyə deyir ki, Həji, bəs sən o bəyin axmağ adamdı. Həji deyir, niyə axmağ adamdı? Sizə söhbət elədiyim kimi, deyir. Deyir, belə-belə. Kəkliyi vurdum maa sağ ol da demədi, amma qarğanı vuran yoldaşıma çıxartdı bir qızıl onnux verdi. Bunu deyəndə Həji deyir doğurdan heyləsə, o bəy axmağ adamdı. Heş mən onu qarşılamağa çıxmaram. Bəy gəlir qalır kəndin içində atın üsdündə. Buna nə qədər eliyillər ki, düş, deyir, yox ey, Həji gəlsin düşüm də. Həjinin dalınca beş adam, üç adam gedir. Deyillər, Həji gəlmiş. Bəy hirsənir oğlannara deyir ki, mənə qaytarın Sultannara.

Nəysə, bəyi qaytarıllar. Bəy gedir şaha məlumat verir ki, getdim filan kəndin Həjisi mənə qəbul eləmədi. O kəndi Həji pozub, o kənd köşməlidir. Şah da götürür fərman verir bu bəyin sözüynən, kənd köçürülsün. Şahın nümayəndələri gəlir ki, gedəjəhsiz, şahın əmridir. O vaxdı da camahatın bir inəyi, eləsi var heş nəyi yox. Gedillər sürgünə. Bunnar gedillər tökülüllər İranda bir bulağ üsdə. Bu bəy genə gündə gəlir, Həjiynən söhbət eliyir əlində də bir siyahı. Amma bu Həji camahatına tapşırır ki, siz mənə üjümdən sürgündəsiz. Ola bilər hamızı qırsınnar, ola bilsin bizi bölüşdürsünnən ayrı-ayrı kəntlərə. Əgər bizi tək-tək bölüşdürsələr, heş hara getməyin. Bizi qırsalar da, bir yerdə qırsınnar, yer-yurd versələr də, bir yerdə versinnər, bir yerdə yaşıyax.

Nəysə, bu bəy gündə gəlir. Həji dediyi kimi bəyin əlində siyahı. Siz köçəjəhsiz. Filankəs, sən filan kəndə, filankəs, sən filan kəndə. Kəndin adınan da Həji danışır bəynən. Deyir, bəy, biz heş hara köçəsi deyilik. Bizi qırsanız da, bir yerdə qıraxsız, bizə yaşamağa imkan versəniz bir yerdə yaşıyayeyih. Bəy gündə gedir-gəlir. Camahat da qaşqındı, qonşu kəndin camahatı gəlif bulara tamaşa eliyir. Bir gün Qarıqışlax camahatından birinin bir su qabı itir. İtəndə səhər bəy genə gəlir. Bəy də elə iki ayağın yəhər üsdən aşırırmiş bir tərəfə, atın üsdündə Həjiynən söhbət eliyif qaydıf şaha məlumat verirmiş gündəlik. Bəy genə səhəri gələndə Həji deyir ki, bəy, suyun

üsdündən sizin camahat bizim bir başsız qadının su qabını oğurruyuf. Xayış eliriyik, deyin, qaytarıf versinnər. Bəy də hirsdənir deyir, indi də bizim camahata oğru deyirsiz. Həji deyir, mən demirəm oğurruyuf. Ola bilər qanmaz uşax götürüf, ola bilər kimsə. Denən qaytarıf versinnər. Axırı bu bəy Həjiyə qayıdıf deyir ki, su qabınızı gözdüyərdiz götümüyeydilər. Deyif, çıxıf gedir. Gedənnən sora Həji uşaxlara tapşırır ki, bəy gəlif mənən söhbət eliyəndə (o vaxdı da bəyin yəhərinin dəmirrəri qızıldanımış) arxa üzdən yəhərin üzəngisini kəsərsiz. Bəy gəlir genə Həjiynan söhbət eliyəndə uşaxlardan biri gedir üzəngini kəsir götürür, bəyin xəbəri olmur. Bəy Həjiynan su qabın söhbət eliyir. Bəy qışqırır genə bunun üsdünə. Hirsdənif ayağın atır üzəngiyə ki, atın çevirə gedə, ayağı boşa gedir, az qalır yığıla. Özün düzəldir deyir, Həji, bu nə işdi? Atın üzəngisini niyə kəsdimisan? Deyif, yəhərin üsdə sən deyilsən? Biz niyə kəsirik? Burda bəy hirsdənir. Axı bəy də camahatı tanımır. O iki oğlanın adın da bilmir. Həmin oğlanları çağırır. Axı bunnar qarğa, kəklik vurub. Bunnara deyir ki, gəl oxçular, gəlin görün mənim atımın üzəngisin kim kəsif. Bu camahat da baxır ki, bəy bu iki oğlana gəl oxçu deyif. Bəy Həjiyə deyif atın üzəngisin niyə kəsdimisan? Deyif, mən kəsdiməmişəm, sənin atımın bəlkə üzəngisi yoxumuş, üzəngisiz gəlmisən. Həji axırda qayıdır dənən bəy dediyi sözü bəyin özünə deyir ki, üzəngini gözdüyeydin kəsmiyeydilər. Bəy hirsdənir çıxır gedir. Gedənnən sora camahat bu iki oğlanı bəyin diliynən “gəl oxçu” deyif çağırılar.

Bəy gedif şaha məlumat verir ki, bəs belə-belə. Atımın üzəngisini Həji kəsdiridi, o mənəi təhqir eliyir. Şah hirsdənir, deyir, get o Həjimi çağır gəlsin yanıma. Bəy gəlif Həjimi çağırır, deyir, sənəi şah çağırır. Həji deyir, ay camahat, mənəim üjümdən siz sürgün olunmusuz, əzab çəkmişiz. Ola bilər ki, mənən bir də görüşmüyəsiz. Sizə yenə vəsiyyətim odu ki, aralanmayın. Sizi qırsalar da, bir yerdə qırsınar, yaşasanız da bir yerdə yaşayın.

Nəysə, Həji gedir bəynən. Şah hirsdi deyir, sən kimsən mənəim bəyimi qəbul eləmirsan? Bu da deyir, şah sağ olsun, sənəin bəyin bəy deyil. Deyir, niyə? Bu qarğa-kəklik söhbətin olduğu kimi şaha söhbət eliyir. Deyir, sənəin bəyin qarğa vurannan kəklik vurana fərq qoyur. Deyir, yaxşı, bəyin atımın üzəngisini niyə kəsdimisan? Deyir, onu bəy özü təşkil elədi. Deyir, nətəri? Su qabı söhbətin olduğu kimi söhbət eliyir. Sənəin bəyin mana dedi ki, su qabın gözdüyeydiniz götürmüyeydilər. İndi mən də bəyin atımın üzəngisini kəsdim ki, sən də üzəngini gözdüyeydin kəsmiyeydilər. Deyəndə şah neyə yuxudan ayılan kimi baxır ki, həqiqətən də bu Həji bəydən qat-qat ağıllı adamdı. Deyir, Həji, mənəi bağışda, üzr isdiyirəm. Bəyə deyir ki, bəylikdən azadsan. Sən həqiqətən də bəyliyə layıq adam döyülmüşsən, mən səyf eləmişəm. Deyir, Həji, mən camahatınız qarşısına gəlmirəm, mənəim əvəzimdən camahatdan üzr isdiyərsən. Səhər də adam göndərəjəm sizi sağ-salamat qaytara öz kəndinə.

Həji qayıdır. Camahat baxır, Həji gəlir özü də gülə-gülə. Ə Həji, nədi? Deyir, səhər biz qayıdajeyih kəndimizə. Nəysə ordan qayıdılar. Gəl oxçu sözü ordan qalif. Həji həmin günən camahatın içində oturmuyuf. Çıxıfdı Həjilər kəndinə. Ora çıxannan da ora Həjilər adlanıf. Bizim Mişni kəndinə ilk dəfə Qarıqışlaxdan bir nəfər gəlif. Onun dörd oğlu oluf: İsmayıl, Fətəli, Nəcəf, Mirzə. Kəntdəki nəsillər də o qardaşardan törüyüf.

Quşçu kəndindən olan Məcid adlı şəxsdən eşidib.

Aslanov İbiş Şərif oğlu, Laçın rayonu, Mişni kəndi, 1940-cı il, inşaatçı olub. Abşeron rayonunun Sulutəpə qəsəbəsində məskunlaşıb.

Mais kəndindəki nəsillər: Fəzilər, ibirlər, şirvannar, kərbəlayılar, məhərrəmlər.

O vaxdı ibirlərin Ağcabədidə qış yatağı vardı. Sovet hökuməti gələndə onların qış yatağın bölüf yeddi kalxoza veriflər. İran xanıynan da qardaş oluflar. Qardaş olmağı da belədi. Xanın burda qoyunu varmış. Burdan xəbər göndərilər Qarıqışlağa ki, xanın bir çobanı var, gündə gəlif bizi döyür, xamı¹ da otarır. İbir kişi deyir, hardan gəlir? Deyillər, bu tərəfdən gəlir. İbir, deyir, bir dəsde qoyunu qatır qabağına gedir. Xanın çobanı elə bilir gələn çobandı. Bunnan dalaşmağa gələndə tutur bunu nə qədər döyürsə, ürəyi soyumur, qulağının birin kəsir boşduyur. Onnan sora

¹ xam – otlaq yeri

xan bir dəsdə atdı göndərir ki, o adamı gətirin bura. Aparıllar İrana. Əmr verir ki, boğazınnan asılsın. Onnan belə deyir, hər adam mənim çobanımın qulağını kəsməz. Gedim görüm kimdi. Gəlif baxır, görür bu şəxsiyyətdi adamdı. Cəllada deyir bunu azad eliyin, gəlsin bura. Dosd olullar. Deyir, bu günnən ölən günə mənən qardaşsan.

Həmin xan oğluna toy eliyəndə deyillər, İbir lələ burdan qırx erkək ayırdı, hərəsinin boğazına bir dənə qırmızı yaylıx bağladı gətirdi ora toya.

Bayramov Cavanşir Fərman oğlu, Laçın rayonu, Mais kəndi, 1951-ci il, səkkizillik təhsil, sürücü işləyib. Ağcabədi rayonunda məskunlaşıb.

Mişni kəndinə ilk gələn Mirzə oluf. Qarıqışlaxdan köçüf gəlif orda qalif. Gəloxçu tayfası Qarıqışlaxda yerləşib. Sultan bəy bizim kəndin adamına deyirmiş ki, göydən qızıl quşu yendirirsiz, dəryadan qızıl balığı çıxardırsız. Oxartana ovçuluxnan məşğul olurmuşdar. Qarıqışlaxda molla yox imiş. Sora İrandan iki dənə molla gəlir oraya. Birinin adı Əhməd imiş. Molla Əhməd nəslə həməni Əhmətdən törəyib. Ellaz qoja qızının birin verir Molla Əhmədə, Varazun ərazisini də qızına cehiz verir. Sora baxır ki, camahat artıf, bura darısqaldı, köçüllər Əhmətdiyə. Ora da geniş bir ərazidi. Mişni, Əhmətdi, Quşçu, Hajılar, Sadınnar, Zeyvə kəndi – hamısı Qarıqışlaxdan çıxmadı. Ellaz qojanın üç oğlu oluf: Təhməz, Mirzə, Əhməd. Qızılca, Hoçaz, Malbəyi Təhməzin nəslidir. Mirzə üç oğluyun – Nəcəf, Fətəli, Səfərnən gəlif Mişniyə. Bu üç qardaşdan Mişni kəndi törəyib. Əhməd də Əhmətdidə məskunlaşıb.

Ellazın babası İranın çay zəmisinnən köçüf gəlif Laçın rayonunda məskunlaşif.

Novruzov Məhi Alişan oğlu, Laçın rayonu, Mişni kəndi, 1927-ci il, yeddi illik təhsil. Arıçılıqla məşğuldur. Ağcabədi rayonunun Taxtakörpü qəsəbəsində məskunlaşıb.

SƏFQULU VƏ AĞƏLİ NƏSLİ

Bizim kənd iki tirədən ibarətdi: Ağ Alı, Səfqulu. Səfqulu Dərələyəzdən gəlib əvvəl Bozdudda yerrəşmişdi. Səfqulunun oğlanları bir gün yığışif çay kəndinə ova gedillər. Baxıllar ki, çaylar axır orda: böyük çay, kiçik çay. Maral, buğa, əlik, dağ keçisi tökülüb çaydan su içillər. Payız imiş, keçillər ağaşdarın altına ki, armud tökülüb, qoz tökülüb, meyvə çıxıb dizə. Ovların edib qayıdıllar Bozduya. Ataları Səfquluya deyillər ki, orda biz xəzinə dərəsi tapmışıx. Ov elamağa, meyvə yığmağa çox yaxşıdı. Onnan sora köçüllər həməni çay kəndinə, orda yaşayıllar.

Burda neçə illər yaşayıllar. Qarakeş düzəngahdı, burda taxıl əkirmişdər, yetişən vaxt gəlif biçirmişdər, yığmışdər çuallara, səbətdərə, aparırmışdər ora. Bir neçə ildən sora deyillər ki, biz nə qədər qışın, yayın günü bu daşığı daşiyax. Köçək Qarakeşə. Hərə özü üçün orda torpax götürür, əkin əkillər. Bir dənə ölü düşür, İsmixanın dədəsi ölür. Deyillər, bunu beş kilometr o tərəfə niyə aparax, burda basdırax. Qəşəh bir yerdə bunu basdırıllar. Bizim kəndin cavannarı bir neçə ay gedif qəbrin keşiyini çəkir. Üç aydan sora bir dənə də ölü düşür, onun yanında basdırıllar, onnan sora həmin adamlar gəlir evinə.

İran başqa bir devlətnən müharibə eliyəndə burdan Səfqulunu da aparıllar müharibəyə. Orda Səfqulu böyük şücaət göstərir, o xanı məğlub eliyillər. Bir nəfər də Yevlaxdan olur, ikisi də qoçaxlıx göstərilər. O vaxdı da hakimiyyət nəsilədən nəslə imiş. O adamın ki nəslində vəzifədə olan yoxsa, onu vəzifəyə qoymurmuşdər. Məğlub edilən xanın iki oğlu varmış. Birin verillər yevlaxlıya, birin də Səfquluya. Səfqulu bu uşağı götürür gəlir. Sora fikirəşir ki, bu uşax böyüyənən sora bilsə ki, mən onun atasını öldürmüşəm, mənim başıma oyun gətirəjəh. Ona görə uşağa kim olduğunu demiyif, aldadıf ki, səni oğurruyuf gətirmişəm. Gördüm bir qadın arxın üsdündə paltar yuyur, sən də yanında hərrənirsən. Xoşuma gəlif səni qaçırmişəm. Belə yozur. Okqədər göyçək imiş ki, adın Ağ Alı qoyur. Səfqulunun da dörd oğlu varmış. Çayda düz yer varmış, orda at çapanda Səfqulunun oğlu atdan yıxılır, qolu sınır. Qolu sınında Ağ Alını günahlandırır, onu döyür. Ağ Alı ajıx eliyir gedir yuxarı – Qaya başına. Ordan köşdə gedirmiş. Bir kürd köçü gəlir, qoşulur ona, Dərələyəzə gedir. Gedir Dərələyəzdə evlənir. Sora fikirəşir ki, orda mənim payım var, bunu Səfquluya vermiyəjəm. Ordan gəlir çıxır Qarakeşə. O yeri

Səfquluynan ortadan bölür, yarısı onun, yarısı bunun. Sora Ağ Alıdan Həsən, Hüseyin, Məmməd, Vəli törüyür.

Bəndəliyev Əyyub İsmayıl oğlu, Laçın rayonu, Qarakeçdi kəndi, 1925-ci il, ali təhsilli. Ağcabədi rayonunda məskunlaşıb.

Qarakeşişlər haqda bir məlumatı bilirəm. Bunnarda Ağəli nəslə var. Bunnarın babası gəlir Qarakeşişə. Bu tayfanın içinə gələndə bunu qəbul elə millər. Buna torpax vermillər, yer vermillər. O qayıdır gedir Dərələyəz mahalına. Orda bir adama qulluqçu işdiyir. Deyir, mən gedif elə bir qız tapbalıyam ki, o mana güj verən, arxa olan oğul doğmaladı: dəvə diz, alma göz oğul. Bu da gedir bulağın üsdünə. Doğurdan da, bunun axtardığı qız gəlir. Qızın arxasınca gedir. Qızın atasına deyir ki, iş axtarıram qoyuna gedəm, mala gedəm. Qəbul eliyir. Burda işdiyənnən sora bu kişi də görür bu ağıllı oğlandı. Qarnı üçün getmir da, məqsədi üçün gedir. Gətirir qızı verir buna. Qızı verənnən sora bunun iki oğlu olur. Onnan sora bu kişiyyə deyir ki, mən getməliyəm. Gəlir genə Qarakeşişə. İndi burda genə bir kalafa qazıf ev tikmək isdiyir, bunu qoymullar. Orda bir arx var, bunu keçirillər arxın o tayına, orda damını tikir. Onda yoldaşına deyir ki, mənə genə keçirdilər Araz arxının o tayına. Onnan o suyun adı qalır Araz arxı.

Bunu mana Musa müəllimin dayısı Mirələm danışdı. O deyirdi ki, biz Ağəlinin nəsliyik.

İsgəndərov Paşa Əvəz oğlu, Laçın rayonu, Ərikli kəndi, 1950-ci il, ali təhsilli riyaziyyatçı. Məktəb direktoru işləyir. Bərdə rayonunun Zümürxaç kəndində məskunlaşıb.

MİŞÇİ VƏ HƏŞİMLƏR NƏSLİ

Həşim adında bir kişi olur. Bir qızı varmış, bir arvadı, bir də özü. Bir gün Piçənisdən yüklənir gedir İrana dolanıxıx ujunnan. Onda buralarda heş kim yox imiş. Orda da özün tanıdır. İranın bəylərinnən, yoxsa xannarinnən biri bunu çəkir yanına bir müddət saxlar. Görür ki, bu halal adamdı da. Bir fermasın verir buna ki, bu sənənin nökerin, atın, malın, dövlətin. Buna sən rəhbərlik eliyərsən. Bir müddət buna rəhbərlik eliyir, halallıqnan başın saxlıyır. Halallıqnan özün tanıdır. Bilillər ki, buna etibar eləmək olar.

Bir gün geje beynin qurdu qayner, nətər olursa, durer bir atı, bir öküzü gətirir yükler. Taxıl yükler, un yükler. İndi sklatda nə varsa da. O vaxdı da taxıldan, çörəhdən qiymətdi nə vardı? Gejəynən yola çıxer. Döyhadöy, döyhadöy, döyhadöy çıxer gələr. Sabah ertə durullar ki, buların xozeyni yoxdu. Oraya-buraya baxıllar filan öküz də yoxdu, filan at da yoxdu. Qaçıllar xanın yanına. Deyillər ki, bəs o inandıqın adam qaçıf gedif, yoxdu.

– Ə, nə aparıf?

Deyif:

– Filan atı aparıf, filan öküzü aparıf.

Əlaltıları deyif ki, silahlanax düşək dalıncan. Xan deyir ki, getmiyin, işiz yoxdu. O çox şeyizi aparmıyıf. Vətəni yadına düşüf vətənə gedif. Qoy getsin. Bir yerdən bir şey eşidəjeyih da.

Bu çıxır gedir. Gəlir çıxır kəndə. Bu da xaraba kənd imiş da, köhnə kalafalar varmış. Atı, öküzü buraxır, burda kalafalarda otduyur. Belə hərrənəndə görür burda bir geyirtkanı sıyrıf atıflar. Deyir, burda mənənnən başqa adam var. Oraya-buraya, güder görüm bu hardan gəlir, bu kimdi. Bir vaxt görür ki, o dağdakı binadan bir adam çıxıf gəlir. O qadar gözder, gözder, gəlif girir kalafalarına, başdıyır geyirtkan yığmağa. Gəlir bunun yanına, bunnan görüşür. Deyir, sən kimsən, hardan gəlmişən? Deyif, mən Dərələyəzdən gəlmişəm, elə çoxdan burdayam. Deyif, nəyin var aylədən, uşaxdan, heyvannan, qatıxdan-sütdən? Deyir, bir inəyimiz var. Harda olursan? Deyir, o binadayam. Buralara gəlif gedirsən? Deyir, hər gün gəlirəm, pencər yığıf aparıram. Deyif, buralarda ferma yeri bilmirsən? Deyif ki, Ərikliynən Kürthacılıının arasında Şney dağda qırmızı kərpişli bir tikili var, orda ferma var. Deyir, mənənnən ora gedə bilərsən? Gedax bir mal gətirax, apar kəs uşağın yesin. Bununku bir arvad bir uşax imiş, amma o birinki çoxuymuş.

Nəysə, bunnan gedillər. Bu da mənəim kimi əfəlin biri imiş. Həşim ordan bir yaxşı mal tutur, gətirif kəsillər. Özünə bir az saxlıyır, qalanın gəlir aparır. Yeyillər, bunnan baş-başə verif

dolanıllar. Axı kişi gəldi, at-öküz burda qaldı. Bir gün fikirrəşer ki, da burda qonşu da var, aylə-uşağı buna pəriskar² edib gedə bilər da. Amma orda olanda xan buna deyif ki, Həşim kişi, hər heyvanı gördüm, amma qatır deyiləni görmədim.

Bir gejdən durer atı minir, öküzü də verer atın döşünə. Döyhadöy, döyhadöy. Xəlfəlinin, Şuşanın başı üsdünnən gəlif keçəndə hörüyə vurulmuş xeyli qatır görür. Hörükdən bir qatır açer, bağılyr atın quyruğuna. Döyhadöy-döyhadöy gedif çıxır İrana. Gedif gejdən həməni olduğı məkana. Xana deyillər ki, bəs o gedən kişi qayıdıf gəlif.

– Nə gətirif, neyniyif?

Deyillər, apardığı atı da, öküzü də gətirif, bir ayrı ulax da gətirif. Deyir, onu çağırın gəlsin buraya. Qorxmaz kişi imiş. Girer bunun yanına hal-xoş, bu durer bunnan görüşer. Soruşer bə niyə getmişdin, niyə qayıtdın? Aylə-uşağı neynədin? Arvad-uşağı öldürdün gəldin? Deyir, yox, salamtdı. Bəs mən burda çörək yemişdim, o çörəyi mən ayaxlıyammazdım. Vətəndi yadıma düşdü getdim, bir az da unnan, taxıldan apardım. İndi də gəlmişəm heyvannarı verəm. Bir də siz maa dediniz ki, qatır görməmişəm. Ordan da birini gətirmişəm görəsiz. Faytonu minir gəlir fermaya qatıra baxır. Soruşer ki, qalajaxsan, gedajaxsan? Deyir, yox, mən gedəjəm, aylə-uşağı ordadı. Bulara tapşırır ki, buna bir at verərsiz balası erkək olar, bir inək verərsiz balası erkək ola. Bu fikirrəşir ki, niyə dişi balasın vermir, erkəyin verir (o ağıllı adamdı). Xana deyillər ki, o kişi narazılığın bildirir ki, niyə maa dişi balasın vermir, erkək balasın verir. Deyir, get ona denən ki, onu vererəm, atı ayğırı ola, o da inəyin buğası ola. O qaydaynan götürer bunu, atın yükler, deyir, get dolan. Sən burdan bir yük taxıl, bir yük un aparmaxnan dolanammarsan. Gəlif burda bönövrələşir. Bizim bir tərəfdən də südümüz olarnan (Həşim nəslilə - top.) bitişikdi.

Mehdiyev Gümüş Balaca oğlu, Laçın rayonu, Arduşlu kəndi, 1940-cı il, orta təhsilli. Ağcabədi rayonunun Taxtakörpü qəsəbəsində məskunlaşib.

Bizim babamız da Dərələyəzdən gəlmədir. Bizim babamız Hüseyin addı bir uşax oluf. O, hardan gəlirmişsə Piçənis kəndində Həşim kişinin çöldə ojağı yanermiş. Ojağın işığına gəlif çıxer buraya. Yetim, qıçı-başı açix uşaxmış. Gəlif çıxer. Həşim deyir, ay bala, hardan gəlirsən, hara gedirsən? Deyir, belədən gəlirəm, burda işix gördüm işığa gəldim. Kişi bunu bir neçə gün burda saxler. Bunu haraya buyurersə yaradır, fərasətdi uşaq olur. Bunu güdür ki, görüm bu nə millətidi. Görür müsəlmandı. Arvadına deyir ki, sonnumuz yoxdu, elə bu qızı verax buna yanımızda saxlıyax, fərasətdi uşaxdı. Bu da deyif ki, ay kişi, indi onu verdik ona, o da bəlkə heş burda duran deyil, çıxdı getdi, uşaxları da tökdü üsdümüzə, onda neyniyax? Arvadın sözüynən bu razılaşmır. Bunu bir neçə il saxlıyır yanında. Öküz də düzəldir, kotan, xış. Burda taxıl əkir, başdıyır dolanmağa. Bunun yan-yörəsinə gəlif komalaşan da oler. İlahinin qismətiynən bu qızı verer buna. Bir atnan, bir erkək danaynan bu gəlif varranır, əkinni, biçinni oler.

Bir gün görer bu uşax fərasətdi uşaxdı. Deyir, bala, görürsən millət gəldi doldu, hərə bir yeri zəbt elədi götdü. Sən də get filan yerdə bir yer var. Gedif həməni o şarkara yiyələn, oranı da sən götür. Ora da ensiz yerdı. Səkkiz dolya yeri də qızına cehiz verir, bir cüt öküz verir, bir də ağaş kotan. Deyir, get su arası sənin aran yerin olsun, oranı götür. Buranı götürer, bu nətər oler doğur törərsə, bunnan güjdü heş kim olmur. İndi böyün də həməni misçi nəslinin sayı çoxdu. Mis mədəninən gəldiyinə görə ona misçi deyirdilər.

Mehdiyev Gümüş Balaca oğlu, Laçın rayonu, Arduşlu kəndi, 1940-cı il, orta təhsilli. Ağcabədi rayonunun Taxtakörpü qəsəbəsində məskunlaşib.

Misçi Almədətdən qabax gəlif. Misçi, deyilənə görə, Diyarbəkirdən gəlif, Almədəd Dərələyəz tərəfdən gəlif. Almədəd bir yol gedir İrana. Orda xozeynin yanında oluf. Deyir ki, gedirəm, tay vətən məni çağırır. Deyif:

– Getmə, getmə Almədəd, sənə qoyun verim, mal verim.

Deyif ki, şah sağ olsun, sən mənə elə qoyunsan da, malsan da.

² pəriskar olmaq – hayan olmaq

Deyif:

– Dilindəki özü olsun, ürəyindəki mənim olsun.

Tapşırıf ki, buna bir inək verin balası erkək olsun, bir at verin balası erkək olsun. Gedər ələ bir şey gəlməz, damazdıf tutmağa heyvanı olsun.

Qayıdıf gələndə görür ki, burda geyişqan soyuluf. Bizdə Qulvar adında bir zağa vardı. Mişçi də gedif o zağada yaşayırmış. Almədəd gəlif ki, burda şennik var. Geyişqannan bilif. Gizdənif, gözdüyür, görür budu gəlir. Çörək yox, çay yox. Amma yaz vaxdı imiş, pencərnən, cərgərnən baş dolandırırmiş. Deyir:

– Ə, nə eşitmisən? Haraya gedax mal tapax gətirək?

Deyir:

– Qızəvet tərəfdə deyillər yaşayış var.

Bellərinə ip bağıyılar, gedillər ordan bir mal gətirillər. Bir müddət onnan başdarın dolandırılar. Camahat toplanır. Öküz olur, at olur, əkin-biçin. Onnan başdarın dolandırılar. Orda Şanolar oluf, bajılı deyilən nəsil oluf. Torpağın ən çoxunu onnar götürüf. Biz mişçilərə yaxşı yer düşmüyüf. Əlbət aciz olmuşux da. Almədədin oğlannarı Abdulkərim, Manaf, Cabbar oluf. Vəlvəyin oğlannarı Qəmbər, Kalbalayi Murad, Kalbalayi Məmməd, Hüseyn oluf.

Vəlvəyin züryəti olmurmuş. Qardaşı ona töhmət eliyif. Onnan sora arvadı deyif ki, niyə belə peşmansan? Deyir:

– Maa quru kəllə deyillər.

Deyir:

– Mən icazə verirəm, get filan yerdən evlən, narahat olma.

Şam kəntdə Cahangir addı yaxşı bir kişi varmış. El onnan məsləhət alırmış. Gedir onnan məsləhət alır ki, mən neyniyim, belə bir şey oluf? Əlinin dalıynan üç dəfə belə eliyif ki, get evlən. O da gedir, Mişniyə addıyanda iki arvadı bir gəlin, bir ata da bir-iki dəsə mitil yüklüyüflər, burda cəhlidi. Deyir:

– A bajılı, bu nə cəhlidi belə?

Deyir:

– Bu mənim qızımdı, vermişdim bunun oğluna, bu da yiyə durmur.

Deyir:

– Mən saa bir söz deyim. Bu yük də sənin olsun, bu at da. Bu gəlini ver mana.

Özü də deyir mənim arvadım var, amma züryətim yoxdu. Allahın qismətidi da. Gəlini ona verillər. Həmin Vəlvəh kişinin dörd oğlu olur: Əhməd, Kərbalayi Murad, Kərbalayi Məmməd, Qəmbər. Kərbalayi Murad çox səxalı³ kişi oluf. Kərbalayi Məmməd yegi olur. Acizi mənim babam Əhməd olur.

Zeynalov Yurin Abbas oğlu, Laçın rayonu, Piçənis kəndi, 1938-ci il, orta təhsilli, yas məclislərini aparır. Ağcabədi rayonunun Taxtakörpü qəsəbəsində məskunlaşıb.

ŞEYLANLILAR HAQQINDA

Ağbulax, Qarakeş, Şeylanlı bu üç kənd şeylanlı tayfasıdır. Hərəsi bir dövrdə gəlif. Qarakeşdə bünövrə salan Səfqulu imiş, Ağbulaxda Şabo, Şavid deyirdilər. Türkiyə İrannın üzərinə hücum eliyəndə İran şahı Arazın bu tayında nə var hamısını o taya köçürür, qalan nə var hamısını yandırır. Camahat köçürüləndə Şavid, Səfqulu da Arazın o tayına köçürülür. Osmannı qoşunu geri çəkiləndə torpaxlar qalır boş. 1746-cı ildə Nadir şah Əfşar fərman verir qaçqınnarın dədə-baba yurtdarına qayıtması haqqında. Bizim babamız Allahqulu orda Şabonun qızın alır. Şabonun qızı həm də Səfqulunun bajısı qızıdı. İrannın Qarət dağında oluflar. Şavo orda bir dəyirməyə yaşayırmış. Fərman verilənnən sora vətənə sarı qayıdılar. Arazı addıyannan sora baxıllar ki, Şabonun ayləsi yoxdu. Köçü qoyullar, deyillər, qayıdıf qızı gətirməliyik. Onda da adam az imiş. Vur-tut Ağbulaxda Şabodu, Esəxandı. Qarakeşdə də Səfquludu.

³ səxalı – əliaçıq, səxavətli

Sözü bir yerə qoyullar ki, geşə gedəjeyih. İki qardaş – Səfqulu, bir də Əhməd gedillər yeznəsinin dalınca. Bunnar gecə bacanın üsdünə çıxıllar ki, bunnar neyniyir. Baxır ki, uşaxlar ağlıyır. Anası deyir ağlamıyın, ağlamıyın. Dayınız Səfqulunun nəfəsi sağ olsa, bizi burda qoymuyajəx, bizi aparajəx. Bajanın üsdündə buların sporu düşür. Deyir, görürsən, sənin adını da deyərdi da, mən yaxşıyam. İndi də Qarakeşdə bu var. İddialıdılar ki, mən sənə yaxşıyam. Deyillər, qızı qonax çağırax, aparax, qərıblıkdə qoymuyax. Qızı qonax çağırılar. Səhər Allahqulu gəlir ki, Şavıd da yoxdu, arvadı da yoxdu. Bunnarın dalına düşür. Gəlir yolda çatır. Səfqulu bəjısına deyir bunu öldürəjəm. Qız qayıdır anasına deyir ki, dayıma denən Allahqulunu öldürəndə qoy mənı də öldürsün.

Babamız gəlir əvvəl çıxır Ağdəre çayının qırağına. Sora inkişaf olanda, əhali artanda əkin-biçin üçün Qarakeşə, Ağbulağa çıxıllar. Bizim babamız Allahqulunun iki oğlu, bir qızı olur. Qızının adı Şapəri olur, oğlannarının da adı Allahverdi, Nəbi olur.

Allahqulunun qardaşının adı Şəmdin imiş. Yeddi ildən sora baxıllar ki, bir adam gəlir. Deyir, Allahqulu duruf gərnəşdi, dedi, onun yerışı qardaşım Şəmdinin yerışinə oxşuyur. Adam göndərilər qabağına. Gətirillər ki, qardaşdı, Allahverdinı axtarır. Axı Allahverdi də xəbərsiz gəlif, arvadın dalına düşüf gəlif. Şəmdin deyir, ə, bizə töhmət eliyillər ki, sənın qardaşının yeriyurdu bilinmir. Gəl köçək gedək. Allahqulu deyir, yox ey, bura hamısınnan yaxşıdı. Nəhayətdə eşitmir, üç günnən sora Şəmdin çıxır gedir.

Qayınarıynan Nəbinin, Allahverdinin sözü düz gəlmir. Düz gəlmiyənnən sora bunun böyük arıxanası vardı. Qayalara aparıf qapı qoyurdular, arılar gedif ora dolurdu. Öz qayınarıynan sözü düz gəlmiyənnən sora bular Dərələyəzə köçür. Orda neçə il qalıllar. Arıxanası da Camal yurdunda idi. Hər payız da gedif mamır yığırmişdar arıları basdırmax üçün. Payızmış, bunnar qayıdır gəlir arıxananı irahatdamağa. Şapəri mamır yığır, Nəbi gətirir, Allahverdi də basdırır. Baxıllar ki, Nəbi yoxdu. Qışqırılar ki, Nəbi yoxdu. Nəbi deyif qışqırılar, bir də baxıllar ki, dörd dənə iyirmi kilolux qızıl balığı çatallıyif ikisi dalda, ikisi öndə gəlir. Deyir, ə, bunnarı neynirsən bu qədər qırmısan? Deyir, hələ səkgizi də çaydadı. Ə, neyniyağ, nətər eliyağ? Deyir, onda bu balıxları aparax, dayılarımıza da dəyək. Dayıları bulara deyir, getmiyin. Allahverdi razı olur. Deyir, mən razıyam, Nəbini razı salın. Allahverdi Nəbidən yaşca böyükmiş, amma Nəbi söz götürmüyən imiş, fikrinnən dönən deyilmiş. Nəhayətdə Nəbini razı salıllar. Atnan, eşşəknən gedif bunnarı köçürüf yenidən gətirillər. Bəhanə gətirillər ki, Ağbulax arı yeri deyil. Biz burda ola bilmərix. Onnan sora Nəbi, Allahverdi köçüf gəlir Şeylannıya. Nəbinin dörd oğlu olur: Məmiş, Kərbalayı Xəlil, Avdılla, Məşədi Xasməmməd. Nəbidə parçalanma olmuyuf. Böyünə qədər Nəbilər gedir. O nədən irəli gəlir? Daimi ana kökü ilə evlənıflər. Allahverdinin beş oğlu oluf: Kərbalayı Əsəd, İsmayıl, Xudi, Taro, Allahqulu. Kərbalayı Əsəd Həjısamlıdan evlənıf, Taro Qarakeşdən evlənıf, İsmayıl Ağcakəntdən evlənıf. Xudi hardan evlənır bilmirəm. Hərəsi bir yerdən qız aldığınan həmin nəsililər parçalanıf.

Güləliyev Nuruş Xanhuşeyn oğlu, Laçın rayonu, Şeylanlı kəndi, 1937-ci il, ali təhsilli. Ağcabədi rayonunun Taxtakörpü qəsəbəsində məskunlaşıb.

KAMALLILAR HAQQINDA

Kamal kişinin tək bir oğu olub Əlmərdan adında. Özü də bunnar çay Kamallı deyilən yer var idi, orda məskunlaşmışlar. Bir nəfər tərəkəmə bəy oğlu olur, Pərişan adında bir qıza aşiq olur. İsdıyır bunu alsın. Dədəsi, nənəsi gəlir, bu qızı vermillər. Bu isdiyir ki, qızı qaçırtsın. Buna deyillər ki, sənə ancax kömək eləsə, Əlmərdan adında oğlan var, o eliyə bilər. Qız da olur Bilündüz kəndində.

Nəysə, bu gəlir soraxnan tapır Əlmərdanı. Əvvəl atası razı olmur, aylənin tək oğlu olur. Əlmərdan özü də ayləli olufdu. Razılaşıllar, bu gedir oğlana kömək eliyir. Qızın yeddi qardaşı olur. Öyrənilər, kəşfiyyat eliyillər ki, qız filan damda yatıf. Əlmərdan damın bacasınnan özünü kəndirənə sallıyır. Oğlana deyir sən kəndiri hazır saxlıyarsan. Bir neçə nəfər də bunnarın köməkçisi olur yannarında. Ordan düşür, qızı büküf götürür. Cəfdəni açıf qızı çıxardır, damın qapısın bağlıyır. Qızı götürüf qaçıllar. İçəridə hay düşür, kənd-kəsək haya gəlir. Qızı qaçıran

oğlan qızı qoyuf qaçır. Əlmərdan qıznan tək qalır. Uje səhərə yaxınnaşır, işıxlaşır hava. Bu atın yüyənini yəhərə bağıyır, ata bir qamçı vurur, at gedir. Ağbulax çayının vadisində geniş böyürtkən kolları var. Qızı götürür soxur böyürtkən kollarının altına. Xançalı çıxardır qızın buduna bir balaca sancır ki, ağrı hiss eləsin. Deyir, səsinə çıxartsan onsuz da mən bir cana borcduyam, səni də, qardaşdarını da, özümü də vuracam. Səsinə çıxartma.

Nəysə, at gəlir öz sahibinin qapısına. Anası saçın yolur, üzün cırır. Kamal kişi çıxır ki, atın yüyəni yəhərə bağılıdı. Deyir, ay arvad, atın yüyəni yəhərə bağılıdı, demək oğlun salamatdı. Hardansa xəbər çıxacaq. Gecə qarannıxda Əlmərdan qızı da götürüf gəlir. Bir neçə günnən sora qızı qaçıрмаğ isdiyən bəy oğlu gəlir. Qız deyir ki, Əlmərdan, sən orda şərt kəsdin, burda da mən şərt kəsirəm. Əgər sən məni özünə arvad eliyirsənsə, razıyam. Yox, deyirsən məni həmin adama verəsən, həmin gün özümü öldürürəm. Bu da oğlana deyir, qız qaçıran belə olmaz, sən namərtlik elədin. Nəysə, o çıxır gedir, Pərişan Əlmərdannan evlənir. Bizim kənd bax Əlmərdannan Pərişanın törəmələridir.

Tərəkəmə bəyin oğlu bunu belə qoymaz axı. Qisas almaq fikrinə düşür. Bunnarın böyük ilxısı varmış. Dəsdə topluyur, Əlmərdan evdə olmuyanda ilxını götürüf aparır. Əlmərdanın atası Kamal kişi bir gün arvada deyir ki, ay arvad, bu ilxı da getdi, bir belə itki verdik. Bir bu gəlinin üzün mənə göstərin görüm bu gəlin kimdi, buna dəyir, dəymir. O vaxdı da qaynata gəlinin üzün görmürmüş də. Kamal kişinin arvadı deyir, bala, çıx üzə, eybi yoxdu. Çıxır belə baxır, deyir, qızım, yüz belə ilxı sənə bir telinə qurban olsun.

Sora Əlmərdan öyrənir ki, ilxı hardadı, bu bəy hara düşüb. Hardasa Araz kənarında olub. Bunnar iki nəfər gedif çıxır ora, guya nəsə alasdırlar. Baxır ki, ilxısı burdadı, qamışdan cağ kimi düzəldif yığıflar ora. Günüz atdar otduyur, gejë yığılıllar bura. Tərəkəmədə bellə bir adət var. Minik atdarı binənin ətrafında olur. Bu əvvəlcədən minik atdarının hamısının hörüyün kəsir, yəhərin də tapırların kəsir. İlxını ota buraxanda yoldaşına deyir ki, mən atı sürəcəm, ilxının içinnən keçib gələndə ilxı dalıma düşəcəm. Sən dalın kəs. Bu gəlir öz atını çağırır (ağsəkkəllər atın adını da deyirdilər). At bunun yanına gəlir. Bir az sığallıyır. Ata minəndə ilxı düşür bunun dalınca. İlxı bunun dalınca dördnəla çapıf gedəndə bu biri atdar da qoşulur bunnara. Bunnan da öz ilxısına sahib olur.

Əlmərdanın üç oğlu olub: Nəbi, Camal, Qəmbər. Kənd bu üç oğuldan törəmədir.

Paşayev Fəxrəddin Müzəffər oğlu, Laçın rayonu, Kamallı kəndi, 1956-cı il, ali təhsilli mühəndis. Bakı şəhərində məskunlaşib.

MİNKƏNDƏKİ NƏSİLLƏR

O vədə Teymurləng kəndəri, mahalları özünə tabe eliyə-eliyə gəlif. Mininci say Minkəndə tamamlanıf. O say düzəldiyinə görə kəndin adı Minkənd qalıf.

Məmmədov Məhəmməd Mürsəl oğlu, Laçın rayonu, Minkənd kəndi, 1936-cı il, orta təhsilli, yas məclislərini aparır. Binəqədi rayonunda məskunlaşib.

Bizə o taylı deyillər. Mənim babam Məşədi Məhəmmətdi, onun dədəsi Axund Allahyardı. Ajdığ oluf, deyif burda balalarım ajınnan qırılar. İki oğlu, iki qızı oluf. Oğlunun birinin adını Məhəmmətdi, biri Hüseyindi. Qızdarının adı Tavat, Savatdı. Dörd uşağıynan Arazdan keçif gəlif Füzuli rayonunun Qacar kəndinə. Orda bir müddət yaşıyif. Arvadının adı Telli oluf.

Molla Allahyarın möcüzü camahat arasında çox yayılıfmiş. Arvadı rəhmətə gedəndə deyif ki, əzyət çəkmiyin, elə qəbri qapımızın ağzında qazın. Bunnar da deyif ki, ay axund, axı öz qəbirsannığımız var, camahat orda dəfn olunur. Deyif ki, mən eldən ayrılmıram, amma mənim məsləhət bildiyim buradı. Mən də elə zor eliyən deyiləm. Elə vəzyət oluf ki, el aparıf qəbirsannıxda dəfn eliyir. Danışılını deyirəm ha, gözümmən görməmişəm. İlin yazbaşı vaxdı oluf. Dəfn olunannan sora gejë qar başdıyif. Elə bir qar yağif ki, deyilənə görə dizdən yuxarı qalxıb. Bu qar bir sutka, iki sutka kəsmiyif. Heş kimin xəbəri olmadan Axund Allahyar harda demişdisə arvad gəlif orda dəfn olunuf. Qar əriyənən sora camahat baxıf ki, basdırdıqları qəbr boşdu. Deyillər, axı biz bunu burda basdırdıx. Axund Allahyara xəbər verillər. Deyir, siz ora

basdırdınız, Allah bir tufan elədi, qar elədi, özümün də xəbəri olmadı bir vaxdı baxdım ki, qəbr burdadı.

Füzuli rayonunda bir arvadın oğlu nə iş tutufsa tənəzzül işi oluf. Deyif ki, Axund Allahyarın ojağına qurban deyirəm, oğlum bu işdən qutarsın. Gejə çıxıf yalvaran vaxdı baxıf ki, Qacar tərəfdən işıx gəlir. Arvad özün itirmədən işığa tərəf gəlir, gəlir. İşığa çatanda baxır ki, nə işığ var, nə yanan var. Arvad oraya bir nişanə qoyur, qayıdır gəlir. Səhər kimsə bir xəbər gətirir ki, sənin oğlunu boşdadılar. Oğlu gəlir deyir ki, vallah, hava işıxlananda məni çağırdılar ki, gəl ayın-oyununu götür, səni boşdadılar. Bu səfər anası gedir həməni nişanə qoyduğu yerdə – Axund Allahyarın qarısında qayıb ojağı tikif.

Axund Allahyar sora Qacarı tərək edir, gəlir Ağoğlannan qonşu Əsəd Sultannar kəndinə. Qarıqlaşxdan bir qadınnan evlənir. Ordan da gəlif Minkəntdən aşağı Qalaça kəndinə. Böyük bir bulağ oluf. O bulağın səbəbinə gəlif orda məskunnaşif balalarıynan.

Məmmədov Məhəmməd Mürsəl oğlu, Laçın rayonu, Minkənd kəndi, 1936-cı il, orta təhsilli, yas məclislərini aparır. Binəqədi rayonunda məskunlaşib.

Minkənd on beş tayfadı. Bizlərə o taylı deyirdilər. Bayandurlu, navrızlı, tariqli, binolu, kosalar, şahsuvarrı, sisyannı, xudulu, zaliqli, hüseyinnər, ellazdar, məlikli, avazdar, şeytannar. Düzün deyən olduxları üçün adına şeytannar deyirdilər. Elə olurdu deyirdilər ki, sən orda bu işi görsən, camahata ziyandı. O da görsəydi ona xeyirdi, deyirdi ə, bu şeytan qoymaz ey burda işimi görəm. Heylə oluf onnara şeytannar deyirdilər. Hüseyinnər tayfası bayandurlulardan, tariqlilərdən, o taylılardan, sisyannılardan sora gələnnərdir.

Bizim kəntdən aşağıda Bozdu kəndi var. O Bozdu kəndinnən bizim kəvşan sərhəd idi. Yaylağa çıxanda bizim camahatın mal-heyvanın dağa getməsi çətin olurdu. Bozdular öz yerlərindən keçməyə qoymurdular. Gərək bir az uzaxdan gedif dağa çıxax. Bozduların belə hərəkət etməsi bizim camahatı narahat eliyir. Kəvşan onun olsa da, gərək yer verəydi. Bu səfər hüseyinnər fikirreşif ki, Şahsuvarı gətirsək buları kəvşannan çıxardar da. Hüseyinnər tayfası İstisudan – Dərələyəzdən gəlmədi. Ona Kosa Hüseyinin İstisuyu deyirdilər. Gedillər Şahsuvarın dalıncan. Şahsuvar deyir ki, məni elə yerə aparın mən su içəndə quruşqamı bulağa salım suyumu içim. Da qabda, sənəydə su daşıdırmayım. Bunnar da deyir ki, heylə yer var, amma bulağa oxartan da yaxın deyil. Deyir, elə yerdə olsun ki, heç olmasa sənəyi üsdündəki su qurumamış evə çatdırmağ olsun. Danışığa görə bunu gətirillər Şahsuvar bulağı deyilən yerə. Ora elə bir meşə olur ki, yarpaxdan, şəvəldən, şaxdan o bulax – üş dəyirman işdədən su görükmürmüş. Su xəzəlin, yarpağın altıynan gedirmiş. Cıgır kimi yer varmış. Ordan keçəndə baxıllar ki, atın ayağı isdandı. Düşüf eşiflər, görüflər orda su mənbəyi var. Şahsuvar oranı görür, orda bulağa yaxın yerdə ağaşdardan dam tikir.

Şahsuvar gələnnən sora deyif, indi mən səhər bozduluları ordan çıxardaram. Fırlanıf o tərəfdən gəlir, guya Dərələyəzdən gəlir. Gəlir ki, Soyuxbulağın üsdüynən alaçaxlar düzülüf, bu tərəfi də əkin-biçin. Şahsuvar xəncəliynən nəxarta tuluğ var hamısın xəncəlliyir, qatıxlar axır o bulağın suyuna. Oğul, danışığa görə, bir ay çay ağ axıf. O tuluğlar kəsillənnən sora bozdulular yendilər bizim kəntdən aşağı. Kəvşannarı da düşdü Kamallıynan Çırxalının arasına.

Məmmədov Məhəmməd Mürsəl oğlu, Laçın rayonu, Minkənd kəndi, 1936-cı il, orta təhsilli, yas məclislərini aparır. Binəqədi rayonunda məskunlaşib.

Bizim kəndin bir tərəfi Qarakeşdinin yeri idi. Həməni o Şahsuvar çarığını soyunur, Minkənd torpağınnan yığır çarığın içinə. Ağsakkallannan gedir çıxır ora. Deyir ki, bura bizimkidi. Onnar da deyir ki, yox, bizimdi. Deyir, gətirin and içax. Quran gətir sən and iç ki, mənimdi, mən də and içim ki, mənimdi. Qarakeşdilər Qurana gəlmir. Şahsuvar gedir durur harda ürəyi isdiyir orda. Deyir ki, bu Quran haqqı, ayağımın altdakı torpax Minkənd torpağıdır. Onnar da başa düşür ki, bu, çarığının içindəki torpağı deyir. Bu Qurana and içənnən sora qarakeşdilər ordan çəkilir, həmin torpaxlar Minkəndə qalır.

Bizim kəndə Hajının qorxusundan qaçax-quldur gələ bilməzdi. Səvdimalı deyilən minkətdi gedif qoşuluf qaçax-quldura. İyitdiyinə görə aparif qoşuflar özdərinə. Səvdimalı Hajı babama xəbər göndərir ki, iki günətən gəlməsən, qaçax-quldurların başçısı məni öldürəjəh. Deməli, bu qaçax (adını yada sala bilmədi – top.) görürmüş kim özünənən bir az ötkündü onu arxadan vurmuş. Hajı babam xəbəri gətirənə deyir ki, mən gələjəm gəlməyinə. Uzun dərədə görüşəjeyih. O görüş məqamında böyüyünə de ki, bir qaçax gəlif, təkdi. Yoldaşdarınnan ayrılıf gəlif ki, məni dəsdəyə götür. Məni dəsdəyə götürənnən sora ölümünənən qorxmasın. Gəlif buna xəbəri çatdırır ki, bir nəfər (babamın sağkən danışdığı deyirəm) xəbər göndərif. Yalvarır ki, tək qalmışam, məni dəsdəsinə götürsün. Qaçaxlar məni dolandırmıyif dəsdədən ayırdı. Belə deyəndə deyif get çağır gəlsin. Mənim məşqimə davam gətirməsə, ikinizi də öldürəjəm. Babam çox enni idi, heylə enni adam indi görmürəm. Deyir, getdim. Dedi ki, balaca oğlan, nə eləmişən ki səni dəsdədən qavıflar. Bu da deyif ki, bilsəm elədiyim günahdı, eləməzdim. Deyir, indi məşq eliyəjeyih. Atın atımnan barabar getməlidı, getməsə atını vurajam. Özümüz məşq tutajıx, mana güj gəlsən, səni başımda saxlıyajam, amma əzik olsan, səni atının yanında vurajam, elə səni gətirəni də. Deyir, ixtiyar sahibisən, öldürsən də olar, götsən də olar.

İndi sifətə atı məşqə qoyuflar. At çapanda qaçaxların başçısının atı büdrüyür, babam əl atır tutur onu, qoymur yıxılmağa. Deyir, balaca oğlan, nə iyitdiyın varmış. Sən öl, yıxılıf kəllə-paça olmuşdum. İndi bu görüf Hajının qüvvəsin, Səvdimalıdan qabax isdiyir bunu öldürə. Camahata deyif, siz ordan gedin meşəyə, biz də burdan, filan yerdə bulağın üsdünə çıxajıx. Bunnar belə getdiyi yerdə babam nə mahna edirsə, daldan bunun tərəsin verir gülləyə. Paltarın soyunur geyinir öz əyninə. Qaçaxlara hay düşür ki, dəsdəyə gələn adam dəsdə başısını öldürdü. Onnan sora hər kəs dağılır. Bunnar gəlir ki, kəndin hansındasa toy var. O paltarnan girir toyda oynuyur, camahata da deyir ki, arxayın olun, daha qaçax yoxdu, işinizdə olun.

Məmmədov Məhəmməd Mürsəl oğlu, Laçın rayonu, Minkənd kəndi, 1936-cı il, orta təhsilli, yas məclislərini aparır. Binəqədi rayonunda məskunlaşıb.

Bir günnəri babamın qardaşı Əli meşədən odun gətirəndə görür ki, on iki alaçıx var. Bu alaçıxdakı malların içində bir mal var, dəvə boyda. Bu malın yekəliyinə ukqədər vurulur. Qardaşının da iyidliyini bilir. Gəlir qardaşına deyir ki, ə qardaş, səni çox iyid-iyid deyillər. Qardaşıx, sana bir söz deyəjəm. Onu eləsən təsdiq eliyəjəm ki, iyidsən. Eləməsən yox. Deyir, Qarasuda on iki alaçıx var, o malın içində bir bənööş irəng mal var. Bilmədim öküzdü, inəkdi, amma dəvədən yekədi. Bu deyir ki, yaxşı, gedərəm. Qardaşın yola salannan sora ayrı bir adam gəlir. Bu da görüf həmin malı. Buna deyir, sən öl, o malda bir yekə mal var, gəlginən gedax onu gətirax. Bu da deyir ki, ə, sən öl, o obaya gedərsən, tərənə bir güllə vurram. Bax ha, birdən gedərsən o obaya. Hajı dedi kim gedər?

Hajı babam gedir evlərin yanın-yörəsin, mal yatışan yeri gəzir, həmin malı tapmır. Öz-özünə deyir, girif bu alaçığın yiyəsinnən soruşajam ki, o yekə mal hanı. Babam deyirdi ki, nə qədər iyitdik elədim özümənən iyid o alaçığın yiyəsin gördüm. Deyir, girdim içəri ki, yatıflar. İndi axtarıram ki, kişi başı hansıdırsa tərpedəm ki, dur ayağa söz xəbər alajam. Demiyəsən, kişi əlində beşaçılan ayağ üsdə duruf, mən girif gəzənnən gözdüyür ki, görsün mən neynirəm. Elə isdədim ki, əyləm. Məni qaldırdı ki, kimsən bura girmisən? Bu sən deyən evlərdən döyül. Hardan gəlmisən qanını tökmə buraya, dinməz çıx get. Mən də dedim ki, mən minkətdi Allahverdi oğlu Hajıyam. Mən buraya nə benamusduğa, nə ev haşiyəsinə gəlmişəm. Mən girdim ki, kişini oyadam, onnan söz soruşam. Sən də ayax üsdəsən lap yaxşı. Sorağın almışdım ki, bu obada bir bənööş irəng yekə mal var. Gəlmişdim onu aparmağa, tapmadım. Girdim ki, ev yiyəsinnən soruşam. Bu da buna deyif ki, sən ki, əlimdə silah bu sözü cəsərətənən mənə dedin, burdan say beşinci alaçığın divində dəvə kimi qıçaların bağlıyif yatırdıflar, üsdünə də keçə atıflar ki, oğru gəlif eləsə onu tapmasın.

Hajı babam gedir keçəni açır, əlindəki xənçəlnən ayağındakı ipi kəsir, öküzü durğuzur. Elə yedəyinə alıf gedəndə görür kü, alaçıgın böyründə bir mal nəşə yeyir. Əl atır malın ağzına ki, yumuşaxdı. Çəkir ki, yaylıxdı. Yarısını yeyif, yarısı qalif. Gəncə yaylığı deyirdilər, qıraxları güllü. Bu səfər həmən malın xənçəlnən tükünnən kəsir. Öküzün qıçınnan kəsdiyi iplərnən heyvanın içinnən iki dənəsinin ayaxlarını bağılyır, aşırır öküzün üsdünə, götürür gedir.

Gün qalxanda atı minir gedir ki, bu obada davadı. Naxarta deyir, ə, niyə dalaşırsız, buna cavab verən olmur. Deyir, and olsun Allaha, mana deməsəniz sizi qırajam. Mən Allahverdi oğlu Hajıyam. Bu sözü deyəndə gejkəki adam gəlir bunun yanına. Deyir, Hajı, mənim alaçığıma girmişdin, mən o adamam. Mən ovşar Səvdimalıyam. Bu dava onnan ötrüdü ki, bu obada bir qızı iki nəfər isdiyirdi. Qızı o birinə verdilər. İndi gəlinin yaylığı yoxdu. Deyillər ki, bu biri oğlan qısas almaq üçün gəlif bu qıza sataşif. Onun səbəbinə davadı. Deyif, get denən davanı yatırsınnar, mən yaylığın yerin bilirəm. Gəlif deyir ki, o kişi deyir mən yaylığın yerin bilirəm. Səs-küy kəsilir. Hajı babam gedir camahatın içinə. Deyir, ə, malları yığın buraya. Nişanalı malı tapır. O vədə bir at üç inək, dörd inək qiymətinə idi. Deyir, ala bu atı verim sizin olsun, bu malı kəs, yaylıx bunun qarnındadı. Çıxmasa, at sizin olsun. Malı kəsillər, yaylığı çıxarıllar. Parasın da öz civinnən çıxarıf verir. Deyillər, ay kişi, sən bunu hardan bildin? Deyir, bənööş malı aparmağa gəlmişdim. Aparanda gördüm mal ağzında nəşə yeyir, onu ağzınnan aldım, tükünnən də kəsdim, onda görmüşəm. Baxıllar ki, yekə mal yoxdu. Bu barışığa görə on iki ev hərəsi bir heyvan verif, o malı da halal eliyiflər.

Məmmədov Məhəmməd Mürsəl oğlu, Laçın rayonu, Minkənd kəndi, 1936-cı il, orta təhsilli, yas məclislərini aparır. Binəqədi rayonunda məskunlaşıb.

Biz tərəfdə olan təpələrdə müəyyən eləmişdilər ki, bu təpədə alav yananda bilin ki barışılığdı, toplaşmalısız söhbətə. İkinci təpədə alav olanda çıxmalısız haraya, üçüncü alav olanda silahlı gəlməlisiz. Deməli, bunnar müəyyənnəmiş işdi.

Nənəm təzə gəlin gələn vaxdı – Nooruz bayramı, ayın iyirmi biri günü Sultan düzü deyilən yerdən ermənilər top atır Minkədə ki, minkəndlilərin başı bayrama qarışıxdı, bəlkə bunnarı qaçax salsınnar, kəndə sahib çıxsınnar. Həmən alavın vasitəsiynən Allahverdi oğlu Hajı camahatı yığıfdı. Onda da camahat qaçırdı Qarakeş tərəfə. Deyif, filankəs, sən Qarasu deyilən yerdə camahatın qabağın kəs ayana getməsin, mən gedif daldan qarışajam erməniyə. Havaxt sizə parol versəm bilin ki, erməni sınıx düşüf, onda dalımcən gəlin. Bayram günü hamının qazanı ojağ üsdə. Topu da atıllar, hara dəyir paralıyır, hamı pərən düşüf. Hajı babam gedir girir erməninin içinə, qabağına çıxanı vurur. Bular da yerdəki meyitləri görür, elə bilillər biz tərəfdən atıllar. Babam topçunu öldürənnən sora parolu verif, kəntdən Muradəli, Süleyman, Səvdimalı gedillər onun hayına. Hajılar kəndinnən Ağalar, Molla Əhmətdi kəndinnən, Mirikdən çıxannar qoşulullar onnara, erməniləri Gorusun Ağdərəsinə qədər qovurlar.

Məmmədov Məhəmməd Mürsəl oğlu, Laçın rayonu, Minkənd kəndi, 1936-cı il, orta təhsilli, yas məclislərini aparır. Binəqədi rayonunda məskunlaşıb.

GÜLƏBİRDƏKİ NƏSİLLƏR

Güləbirdin ən böyük tayfası Oruşməmməd tayfasıdır. Oruşməmmədlilər Cənubi Azərbaycanın gəliflər. On dokquzuncu əsrdə rusdarnan irannılar Azərbaycanı iki yerə bölənnən sora rus kazakları gəlif burda yerrəmişdər – Zəngəzur mahalında. Bu Oruşməmmədgil yaylıxdan arana gedirmişdər. Oruşməmmədin atası Kərbəlayı Haxverdi idi. Hə, bılar yaylıxdan arana gedirmişdər, addıyırmışdər İrana. Orda binnarı çoxlu var-döölətnən kazaklar tuturlar. O vaxtı qubernator Gorusda oturmuş. O da urusuymuş. O vaxtı beləymiş. Harda tutsalar, onu gətirmişdər Gorusa, orda qol çəhdirmişdər ki, bir belə var-döölətnən getdi, tutdux qaytardıx. O vaxtı da savadı olan yoxuymuş, barmax basırmışdər.

Sora binnarı bayax dediyim kimi, Gorusa gətirillər, özü də ulağ əyağıynan, qoyun-keçi, mal-qara əyağıynan götürüf binnarı Gorusa gətirillər. Görün da nə vaxta qədər gələmişdər. Dəəsən, binnarın dayılarinnən biri yolda ölür. Haxverdiynən Oruşməmməd qubernatorun

qəbuluna gedillər. Hələ bınnar yol gələndə fürsət axtarırdılar ki, aktı məhv eləsinlər. Qabaxlar tumaşdan-dəridən sumka vardı. Çiyinnən asırdılar, ağzının qapağı da vardı. Bı sumka da onnarı aparın üç nəfər zabıtdəymiş. Yolda nətəər eliyillər, onnarı içirdillər, neyniyirlərsə, aktı onnarın sumkasınan çıxarıf yandırılar. Həə, bınnar gəlif Gorusa çıxanda əvvəlcə Oruşməmmədnən atası qubernatorun qəbuluna gedir. Qubernatora deyiflər ki, bəs iki sayıl gəlif. Sayıl da yazıx adamlara deyirdilər. Deyif ki, buraxın gəlsin. Qubernatora deyillər ki, bizi yolda tutuf gətiriflər bura. Bu dəmdə də həmin afiser içəri girir. Afiseri göstərif deyillər ki, bizi bu gətirif. Deyir ki, aktını çıxar. Afiser sumkasını açır ki, aktı versin qubernatora. Baxıf görür ki, akt yoxdur. Qubernator orda afiserə nə cəzanı verirsə, verir. Bınnara da deyir ki, mənim qubernator olduğum vilayətdə hara xoşuna gəlırsə, get orda yaşa. Oruşməmmədlilər ordan gəlif Qubatdının Hacılı kəndinə. Orda bir əz qalılar. Sora gedillər Qubatdının Teymur Müsanlı kəndinə. Orda da qalılar. Nəysə, bıralar onnarın xoşuna gəlmir. Atdarı minif gəlif çıxıllar Məzməzəyin başına. Baxıllar ki, xırmanın bir yer var. Çox axarı-baxarı bir yerdi. O tərəfdə də daşdan su çıxır, ona Şıx bulağı deyillər. Qara Kaha deyilən bir yer var. Qoyunu ora yığıllar. Özdəri də Muxurruda oluruşdar. Qəlbidə çadır tikif oturuşdar orda. Bala, o vaxtı çadır yoxuydu e. Keçəydi, qəlib idi, bir də çətən. Yunnan salırdılar, alaçıgın üstünü onnan örtürdülər. İndi çadır tikirlər ha, həmin çadırlar yunnan salınan qəliblərdən ibarət olurdu. Orda çətən olurdu, qarğudən toxuyurdular. O qəlibdən su qarğuyunan axırdı gedirdi qırağa. Bax, orda tikiliflər. Şıx bulağının yanında Qara Kaha deyilən bir yer vardı. Yağınax olanda qoyunnarı aparıf orda saxlıyırdılar. Onnardan qabax həmən kahada başqasının qoyunu vareymiş, onnarı çıxarıf öz qoyunnarını ora yığıflar.

Novruzalı tayfasında da Şükür addı biri varıymış. Çox dilavar adammış. Nəysə, Şükür şikayətə gedir. Adam gətirir ki, bəs bizim yeri bınnar gəlif alıfdı. Oruşməmmədnin atası deyif ki, bala, Şükür getdi, adam gətirəjəh. Yenin, o dərədə yurd salın, tikili tikin. Özü də odunnan, kərmədən, təzəhdən yandırın, orda küllüh düzəlsin. Bınnar gedif meşədən odun-zad qırıf. Dəvə damı deyilən böyüh bir dam tikillər. Özü də çox uzun olur, yığışılar ora. Yandırılar, küldən töküllər. Damın biz qaşqın düşənə qədər kalafası dururdu.

Həə, Şükür axı bınnardan qubernatora şikayətə gedir. Qubernator da şikayətə əsasən, məsələni həll etmək üçün ora adam göndərir, bir də tərcüməçi. Bu tərcüməçi həmin tərcüməçi olur. O vaxtı Oruşməmmədgili tutuf gətirmişdilər ha qubernatorun yanına, bu tərcüməçi də orda iştirak edib. Baxıflar ki, Orucməmmədgil burda yoxdu. Deyirlər, bəs hanı onnar? Baxıflar ki, dərənin içinnən tüstü çıxır. Deyillər ki, yəqin köçüflər ora. Adam göndərilər ki, görün onnarın küllüyü var. Axı kişi deyif ki, yandırın küllü çox olsun. Gəlif deyiflər ki, əşi, küllüyü nədi? Qalax-qalax kül var orda. Oruşməmmədgilin atalarını gələn adamların yanına çağırılar. Tərcüməçi görüf ki, bınnar həmən adamlardı. Qubernator axı bu tərcüməçinin yanında deyif ki, harda isdiyirsiniz yaşıyın. Deyif, o tüstü çıxan evlər kimindi? Deyif ki, bizim. Deyif ki, hardan gəlmisiniz? Deyif ki, biz bırda çoxdanna yaşıyırıx. Gələnnər Şükürə deyif ki, yer elə bınnarındı. Onnan da Oruşməmmədlilər yerləşib orda. Oranın da adı qalıb Oruşməmmədlı.

Məmmədov Azad Gəray oğlu, Laçın rayonu, Gələbird kəndi, 1937-ci il, təhsilli. Sumqayıt şəhərində məskunlaşıb.

ALQULU KƏNDİ

Orda Sultan bəy, bir də Bülöylük bəyləri oluf. Bülöylük bəyləri İran tərəfdən gəlmə olufdu. Gəlif orda bütövləşiflər. Orda Qara Murtuza deyilən bir şəxs oluf. Qara Murtuza həmin Bülöylük kəndində mərkəzləşif. Murtuza bəy bir gün gəlir Aran Qarabağa. Burda dosduynan gəzintiye çıxmışmış. Bərdənin ətrafınan keçəndə görür meydan sulanıfdı, meydanda adam asıllar. Deyir ki, bunun günahı nədi görəm? Deyillər, a kişi, yolunnan çıx get, neynirsən. Deyir:

– Yox axı, insannarı asmax yaxşı deyil. Bir bunu soruşum.

Yaxınnaşif deyir ki, xan sağ olsun. Bu uşağı gələsənə bağışdıyasız mənə, qonağ adamam.

Deyir:

– A kişi, yolunnan öt get, sizdik deyil.

Nə qədər yalvar-yapış eliyir. Axırda Murtuza bəy ayaqaltının üsdünnən uşağı götürür, atın tərəkində aradan çıxır. Nəqədər hay-haray, tökülülər, çata bilmillər. Nəhayət, bunu gətirir Laçın rayonunun Bülöylük kəndinə. Bir oğul kimi onu saxlıyır, böyüdür.

Bir gün eşidir ki, Qarabağda böyük bir ziddiyyət gedir. Həmin o Bərdə ərazisində gəncəlilərnən buların ziddiyyəti var. Onda Bərdədəki deyir ki, Allahın öz altında Murtuza bəy böyükdən çıxaydı, arxalanaydım ona. Murtuza bəy bunu eşidir, oğlanı qoyur orda, öz oğlannarıynan davaya gəlir. Murtuza bəyin oğlunun biri həmin döyüşdə həlak olur. Gəlir deyir ki, axtardığın Murtuza bəy mənəm, amma sənə bir sualım var. Deginən görüm sənəin nəyin var?

Deyir:

– Mənəm bircə dənə oğlum vardı qabaxki qadınnan. O qadın vəfat elədi, mən onnan sora bir qadınnan evləndim. Onun da bir oğlu vardı. Mən isdiyərdim ki, ikisi bir yerdə böyüsün. Gördüm oğlum mənəm ayləmə pis münasibət bəsliyir (Halbuki heş bir şey yox imiş. Ögəy ana bu oğlanı okqədər özünə örgətmişdi ki, hər yerdə bağına basırmış, öpürmüş).

Deyir:

– Neynəndin sora.

Deyir:

– Gördüm ki, doğrudan da, mənəm ayləmi öpür. Mən onu asdırası oldum. Amma kafirin biri vurdu qaynağına apardı. Bilmədim necə oldu.

Deyir:

– O qalsa asdırajeydinmi?

Deyir:

– Bəli.

Deyir:

– O qadınnan sənə arvad olmaz, kişi. O arvad uşağı özünə vərmiş elətdirif ki, sənə sübut eliyə, sən oğlunu məhv elətdirəsən, varidatın qala bunun oğluna. Bax, məqsəd budu.

Atını minir gedir. Deyir:

– Oğlumun da qanın halal eliyirəm (oğlunun biri orda döyüşdə həlak olmuşdu). Sora oğlunnan xəbər verərəm sənə.

Murtuza bəy həmin oğlanı evləndirir. Deyir:

– Oğul, sənəi evləndirdim?

Deyir:

– Bəli.

Böyük bir ərazi verir, deyir:

– Sənə mülk verirəm, torpax sahəsi ayırıram. Bax, burda sənə kənd bünövrəsi qoydurajam. Özünə də iki nəfər qul gətirəjəm ermənindən.

Məsələ belə aydın olur ki, oğlan bu kəndi burda salır. İki dənə ayləli erməni tapıf gətirillər. Oğlanın adı Alıdı, ermənilər də onun quludu. Alqulu kəndinin adı da ordan qalmadı.

Əhmədov İsa Səttar oğlu, Laçın rayonu, Vağazın kəndi, 1934-cü il, orta təhsilli. Ağcabədi rayonunun Taxtakörpü qəsəbəsində məskunlaşmış.

Qarabağ xanlığına seçki dövründə Qara Murtuza Çalbayır dairəsinin sədri təyin olunur. Çalbayır dairəsinə aitti Pircahan, Qoşasu, Künbəzdi Qaraçannısı, Yuxarı Qaraçannı, Sarı baba, Ərdəşöy, Piçənis, Ələkçi, Namlı, Qarabayram, Şəlvə, Alaqaya, Kürthacı kəndləri. Həmin dairənin də sədri Qara Murtuza oluf. Yaxşı çalışıf, səsi topluyuf. Xan onun işindən razı qalıf. Onu qəbul eliyəndə deyif, mənənin nə isdiyirsən? Deyif, mənəm bircə dənə oğlum var, ona toxunulmazdım ver. Toxunulmazdım alan da vergidən azad olur. Doğurdan da, toxunulmazdım verif. İndi bizdə Bülöylük bəyləri deyillər. Əslində onlarda bəylik statusu olmuyuf, toxunulmazdıf oluf. Amma camahat bunnarı bəy kimi tanıyuf. Qara Murtuza rəhmətə gedif. Oğlu Alı bu dairənin sədri oluf, eyni zamanda Qarabağ xanlığının nümayəndəsi oluf. Bir günneri bu, yenə Qarabağ xanının qəbuluna gedəndə xan soruşufdu nə çətinniyin var? Deyif ki, xan sağ olsun, əkinə-səpinə köməyim yoxdu. Bunnan çətinnik çəkirəm, təkəm. Deyif ki, sənə beş erməni

ayləsi verəjəm, apar işdət. Çağıtdırır təşkil eliyir, beş dənə ayləni köçürür Laçının Alqulu kəndi deyilən yerə. O vaxdı orda bulağın üsdündə dam-daş salır, bu beş erməni orda tikilir. Alının qulları sora təkmilləşir Alqulu kəndi olur. Ora sora böyük bir erməni kəndinə çevrilir. Hətta orda Aterka adında keşiş də yerrəşir. Keşiş özü də böyük imkana malik olur. Hətta bəzən Paşa bəy gələndə təklif eliyir ki, toxumum var, nəyə ehtiyacın var? Paşa bəy deyir ki, keşiş, sağ ol, heş nəyə ehtiyacım yoxdu. Bu proses davam edir 1915-ci ilə qədər. Sultan bəy oları ordan köçürdü, onnan da erməni ordan ləğv olunur. O Alqulu kəndi Qarabağ xanının Qara Murtuzanın oğlu Alıya verdiyi beş ermənidən yaranmadı.

İsgəndərov Paşa Əvəz oğlu, Laçın rayonu, Ərikli kəndi, 1950-ci il, ali təhsilli riyaziyyatçı. Məktəb direktoru işləyir. Bərdə rayonunun Zümürxaç kəndində məskunlaşmış.

ALXASLI KƏNDİ

Siftə hər yer meşəlik idi, yaşayış yox idi. Kəlbərcərdən iki qardaş gəlirdi. Kəndimizin o tayı Alpout, Qoşasu kəndləri idi, güney xasiyyətli idi. Siftə onnar ataları da yanında gəlir oraya. Atalarının da gözü kor imiş. Oğlannar deyirdi ki, bura yaxşı güney yerdə. Atası deyif ki, bu yerdən bir az qazın. Kişi qazdırıf, deyif qaytarın torpağı doldurun qazdığınız yerə. Əlini sürtdü ki, qazılan torpax oranı doldurmuyufdu. Deyif:

– Bala, burda taxıl olmaz, gedək ayrı yerə.

Sora addıyif bizim indiki Alxaslı teritoriyasına. Gələndə görüflər bir tərəfi meşədi, yaxşı yerdə. Bu dəfə də deyirdi qazın buranı. Qazdırıfdı, sora deyif torpağı qaytarın yığın yerinə. Torpağı qaytarıf yığanda görüf ki, xeylax torpax qaldı. Deyif:

– Burda yaşamağ olar.

Həmin kişinin adı Alxas imiş. Heylə olur orda yurd salırlar. Oğlannarının birinin adı Əhməd idi, o birini bilmirəm.

Zalov Məhəmməd Mürsəl oğlu, Laçın rayonu, Alxaslı kəndi, 1930-cu il, yeddiillik təhsil. Ağcabədi rayonunun Taxtakörpü qəsəbəsində məskunlaşmış.

İMANLAR KƏNDİ

Atamın danışdığına görə, bu kəndin əsasını qoyan kişinin adı olufdu İman. Elə onçun da İmanlar adlanır. O, öz uşaxlarına danışmış ki, mən Gəncəbasardan gəlmişəm. Ağdamın Zəngişalı kəndinnən Peykar addı bir qızı götürür, gəlif çıxır həmin əraziyə. Bizim İmanların altında da Şəlvə kəndi var. Şəlvə kəndindən Məmmədlər deyilən nəsilədən bir nəfər həmin İmana kəntdən iki kilometr aralı yer göstərib ki, burda özünə dam-daş düzəlt, yaşa. İmanın şəlvəliələrnən qohumluğu yoxdu. İmanlar demək olar ki, o kəntlərdən sora məskunlaşan kəntdi. İman orda dam-daş tikib. Atam bizə göstərirdi ki, suyun qırağında onun damı varıdı, orda yaşayırdı. O dərəyə də Peykərin dərəsi deyirdilər. Nehrəni çalxıyıb ayrıni tökürmüş suya, Şəlvəyə qədər dərə düməğ gedirmiş. Bu gün o dərəyə həmin kadının adıynan Peykərin dərəsi deyillər. Bu adamın həməni nigahdan beş oğlu oluf. Oğlunun birinin adı Novruz, birinin adı Əsəd, birinin adı Məmməd həsən, biri Məşədi Bayram, biri də Avaz. Həmin kəntdə olanlar bu beş oğuldan törəyənlərdir.

Nifətliyev Rafiq Şahverdi oğlu, Laçın rayonu, İmanlar kəndi, 1937-ci il, ali təhsilli. Məktəb direktoru, icra nümayəndəsi işləyib. Bakı şəhərində məskunlaşmış.

BAYRAMUŞAĞI NƏSLİ

Bayramuşağı kəndinin kökü Qazax rayonuna dirənir. Qazax rayonunun Aslanbəyli kəndində bir tayfa bir tayfadan adam öldürür. Görüllər buları burda öldürəjlər, gəlillər Qarabağın Qaradəmirçi kəndinə. Bura bir bajıynan bir qardaş da gəlir, Bayram addı kişiyə nöker olullar. Bunun da ərgən qızdarı olur, özü də əlli yaşın keçirmişmiş. Dört dənə qızı varmış. May ayı olanda onnar tərpehillər Zarıstı kəndinə. Korun karvansarasında bunun arvadı deyir ki, bu yaman kötənni qızdı, gəl bunu al. Deyir, ay arvad, mən əlli yaş keçirmişəm, bütün Qarabağ,

Bərdə məni tanıyır. Mənə nə deyəllər. Deməzdər, qızı yerində birini alıf. Deyir, əşi, al, birdən oğlun olar. Heylə olur bu qızı alır. Dağa çıxanda görürlər bu qız hamilədi. Burda mülkü varmış. Arvadı deyir ki, get pambığı qızdara yığdır, da mən burdan gedəmmərəm. Görüm burda heyvan-zad saxlıya bilərəmmi? Gəlif kaha dərəsinin qabağını düzəldirlər, burda qalır. Xıdır Nəbidə bunun oğlu olur. Birinci oğlun adını qoyur Məmiş. Onun dalınca İmamqulu, Karbalayı Hakverdi, Qasım olur. Gəlir daldan da bir oğlu olur. Burda kənd salırlar, kəndin adı onnan qalır Bayramuşağı. Axırncı uşax olanda arvad deyir ki, dörd uşağın adını sən qoydun, axırncını da mən qoyum, mənim də nişanam batmasın. Axırncı uşağın adını qoyur Qazax. Bizim nəşildəki Qazaxov familyası da həmən Qazaxdan gəlir.

Bəxtiyarov Məmmədqulu Bərxudar oğlu, Laçın rayonu, Güləbird kəndi, 1954-cü il, ali təhsilli riyaziyyat müəllimi.

SARIYATAQLILAR HAQQINDA

Bizim kəndimiz altı tayfa idi: İsxannı, Camalxannı, Qasımlı, İmanlı, Nəbili, Məmmədli. Bular hamısı bir babadan törəmədir. Bizim kənddə İranın Qaradağınnan, Dərləyəzdən qaçıb gələnər də vardı. Bizim camahat köçərgi camahat olubdu. Bizdəki otların içərisində total addı ot var. O sarı otdu, ilimiz on iki ay sahədə olur. Ona görə bura Sarıyataq deyiblər. Digər otdar yağış yağanda yatırdı, amma total ot yatmırdı. Çay yerrərində bitən qarğular kimi dik qalırdı. Həm şirin ot idi, heyvan onu kökünə kimi yeyirdi, həm də qar yağanda tələf olmurdu. Heyvan qarı eşirdi, totaldan yeyib qarnın doyururdu. Yaylaqlarımız Siyan rayonunun Ərəbcə kəndində idi.

Hüseynov Mamay Qaçay oğlu, Qubadlı rayonu Sarıyataq kəndi, 1927-ci il, orta-ixtisas təhsilli, müəllim işləyib. Sumqayıt şəhərində məskunlaşib.

Mamay əminin babası Mıciq Hüseyn olub. O qədər qaçağan olub ki, atdı ona çatmırmış. Yetim oğlan olub. Bəy gəlib kənddən keçirmiş. Bunun adamlarından biri deyir ki, bəy, bunnarın hak-hesabın verax keçax. Deyir, mən filan bəy olam bulara hak verəm. Vermirəm. Belə olanda ağsaqqallar Aləm ağacının dibində oturmuşlar, bunu eşidillər. Bəy çıxıf gedifdi. Təxmini bilillər ki, bəy gedib iki kənd aşağıda düşəcəkdı. Mıciq Hüseyni çağırıllar. Deyillər, ə Mıciq, Giləni isdiyirsən verax saa? Deyir, ə, mənən məzələnmiyin. Giləni kimdi verən maa? Gilə hara, mən hara? Gilə doğurdan da, gözəl qız olub. Deyillər, sən öl, Giləni verək saa, amma bir şərtimiz var. Deyir, şərtiniz nədi? Deyir, gedib o bəyin atını gətirəssən. Deyir, gedib atı gətirərəm, amma qızı verəssiz maa. Razılaşıllar. Bu da dilənə-dilənə gedib çıxır Maltəpəyə. Ora çatanda qarannıx düşür. Bəy bunun dilənçi payını verir. Bu sızıldıyır ki, qarannıg düşür, neyniyim. Bəyin xanımı deyir ki, a bəy, yazıg adamdı, it tutub eliyər. Qoy qalsın burda, səhər durub gedər. Bəy deyir, aaz, bunun gözünən bijdik yağır, bu dilənçiyə oxşamır. Deyir, görmürsən üsdü-başı cırıxdı. Nəysə, razılaşıllar. Bəy arvadın sözünə baxır, Mıciq Hüseyn qalır. Mıciq Hüseyn görür ki, bəy atın başına zinciri bağladı, qıfılı vurdu, mıxı gətirib vurdu yerə, üsdünə gəvəni sərdi, uzandı. Baxır görür atın boynunu açə bilməz, mıxı ordan çıxarda bilməz, bəy üsdündə yatıb. Neyniyim, neynəmiyim? Nə Gilədən keçə bilir, nə də atı apara bilir. Nəsə gətirməliidi. Fikirleşir ki, gedib Giləni almaq üçün bunun nəyinsə aparmalıdı. Baxıb görür ki, bəy yatıb, beşatılanı da fırrıyıb qoluna. Durur xəncəri çıxardır beşatılanın kəmərinə kəsir. Beşatılanı götürür, görür eşşəyi apara bilməyəcək, palanı götürüb atır tərkinə tərponir. Bu vaxd itdər hürür. Bəy durur görür beşatılan yoxdu. Ə, kopoğlu apardı. Partapart atıllar, Mıciq Hüseyn özünü vurur şama, addıyır gəlir kəndə. Gəlir ağsaqqalların yanına. Deyir, qardaş, gəlmişəm, Giləni verin. Deyillər, at hanı? Deyir, hal-qəzyə belə-belə. Atı gətirə bilmədim, amma beşatılanı gətirdim. Deyillər, beşatılanı ver. Deyir, yox, keçəl suya getməz, Giləni aparın qoyun mənim evimə, beşatılan sizindi. Giləni döyə-döyə aparıf qoyullar bunun evinə. Beşatılanı gətirib verir. Səhər görürlər bəy başının dəsdəsiynən gəlir, qabağına da heyvanı qatıb. Gətirib verir, beşatılanı da qaytarıllar. Deyillər, bəy, keçəndə hak vermirsən vermə. Amma o kəlməni işdətməginən ki, mən filan bəy olam filan kəndin adamlarına hak verəm.

Hacı Mahmud imkannı bir adam olufdu. Yayın günündü, köçərilər gəlif düşmüşdü. Mənim Əliş babam Padar kəndinin altınan gəlif keçəndə görür ki, cavan gəlindi, qulluxçu bunu çayda çimizdirir. Bunu görəndə deyir, cavan gəlindi, utanar. Tez keçir kolun dalında gizdəndir. Gizdənəndə qulluxçu görür bunu. Deyir, xanım, xanım, orda bir kişi sizi gördü, ayıbına gəlmişdi. Deyir, az, həlimiçəndən kişi olmaz. Həlimiçən də nəyə görə deyillər? Adətən o çayın üsdə düyü əkirmişdər. Həlim də düyüdən əmələ gəlir da. Deyir, ə, bu deyir həlimiçəndən kişi çıxmaz, gör bunun başına nə oyun açacam. Nəysə. Gözdüyür, xanım çimir, dəsdəmazin alır, gəlir evlərinə. Yerin pəsətdiyir. Gejə durur gedir, görür ki, bəy uzanır yatıf, xanım da başın qoyuf bəyin qolunun üsdünə. Ə, nəyi aparım, neyniyim? Xəncəri çıxardır beşatılanın kəmərinə kəsir. Tamah güj gəlir, görür başdarının altında bir boxça var. Boxçanı götürür. Sadıxlı deyilən kənd oluf, orda əmoğlannarının evinə gəlir.

Səhər açılır, bəy duruf görür beşatılan yox, boxça yox. Boxçada da arvadın alt paltarı olub. Mənim Əliş babam elə hesab eliyir ki, bu qızıl-zad olar. Gəlib evdə açır, görür arvadın alt paltarıdır. Bəy gedir Padar kəndinə Hacı Muradın yanına. Bəs Hacı, hal-qəzyə belə-belə. Deyir, ə, heş kim arvad paltarı oğurramaz burda. Nədi, nə məsələdi? Axırda arvad açıb deyir ki, belə bir şey olub. Hacı Murad da çox uzaxgörən bir kişi olub. Deyir, bu olsa-olsa Əliş kişi olajax. Bəy, sənin arvadın dilinin güdazına gedif. Deyif həlimiçənnən kişi çıxmaz.

Babamgil Sadıxlı kəndində oturmuşlar, bir də görüllər Hacı Muraddı, həmən bəydi, xanım da atın üsdə gəlillər. İki erkək bir dənə cöngəni qatıb qabaxlarına gətirillər. Babam durur ayağa deyir, Hacı Murad, xeyirdimi? Deyir, Dadaş, hal-qəzyə belə-belə. Deyir, Hacı Murad, Əliş o işi eləməz. Deyir, vallah yox, belədi. Əliş babam da oturmuşdu damın qırağında. Deyir, mən eləmişəm, lap yaxşı eləmişəm. O deyəndə həlimiçəndən kişi çıxmaz, bilmirdi belə olajeh. Aydınnaşır məsələ nə yerdədi. Onnan da bəynən dosd olur, silahın da qaytarıf verillər, paltarın da. Deyir ki, Dadaş, canın haqqı, mən elə bilmişəm bu qızıldı götürmüşəm. Bilsəydim arvad paltarını götürməzdim.

Məmmədov Mehman Rza oğlu, Qubadlı rayonu, Sarıyataq kəndi, 1966-cı il, ali təhsilli. Sumqayıt şəhərində məskunlaşıb.

GÖYYALLILAR HAQQINDA

O kəndin əsasını yeddi nəfər qoyub. Onnarın hamısı bir-birinə yaxın adam olub. Deyilənə görə, Anadoludan gəliblər. Azərbaycanın bir çox yerlərini gəziblər, bizim Göyyal dediyimiz ərazidə məskunlaşırlar. Niyə? Ətraf dağlıqdır, meşəlikdir, diş göynədən soyuq bulaxlar oluf. Deyiflər ki, ən yaxşı yer buradı. Bizim kəndin qara damlarının hamısı güneydə tikilib, kəndin qəbirsannığı həm güneydə, həm də dik dirədə olub ki, su dayanmasın. Bizim qonşu Fərcan kəndi biznən müqayisədə qədimdi. Yeddi nəfər gəlif oranı seçəndə fərcannılar razı olmur ki, bular burda binə salır, yurd salır, sabah ərazimizə pay olajaxlar. İş elə gətirir ki, otuz nəfər fərcannı yeddi nəfər göyyallının üzərinə hücum çəkir ki, burdan perihdirsin⁴. Mənim ulu əjdadım da Kötük Abdulla deyillər, bir ayağın çəkən olub. Bu da öküzün üsdündəymiş. Görür ki, yeddi nəfər bulara dov gəlir, deyir:

– Ədə, məni öküzün üsdünnən düşürün.

Qolun qolçağ eliyir, buları bir-bir sərir. Birin ağzın dağıdır, birin qolun sındırır, birin başın yarar. Bular sabahı gedif pristava şikayət eliyirlər. Vijdanni adamlara hər zaman rəhmət düşür. Xudadat bəy oluf, yaşıl bir çəmənlikdə əyləşdirif buları. Bir yanda otuz nəfər, bir yanda yeddi nəfər. Deyif, danış olduğu kimi. Gerçəyi danışırlar. Deyif ki, yeddi nəfər otuz nəfərə qalib gəlibsə, mən o torpağı verdim onlara. Bax, o zamandan bizim əjdadlar orda məskunlaşif.

⁴ perikdirmək – qaçırtmaq, uzaqlaşdırmaq

Əsədov Ədalət İxtiyar oğlu, Qubadlı rayonu, Göyyal kəndi, 1959-cu il, ali təhsilli müəllim. Sumqayıt şəhərində məşkunlaşıb.

Kəndi təşkil edən iki tayfadır: Əhməduşağı, İsmayılışağı. Hərəsinin altı oğlu, dörd qızı oluf. Kənd bu iki tayfadan törüyüf, indi yüz dörd ev oluf.

İsmayılın uşaxları Sisyanın Xortuyüz kəndinnən gəlmədilər. Bizim qohumlar orda yaşayırdılar. Bizdə Dağ Mahmudludan gəlmə də var. O yeddi nəfər – şahalıdı, nəzəralıdı, əhmədalıdı, bular kökdə dayanandı. Bizə, əsasən, sofulu tayfası deyiblər. Sofulu tayfası böyük bir bölgəni əhatə eliyir. Olardan Sisyanda çox varıdı, sora Qubatdıda altı-yeddi kənd var. Cəbrayılada Dağ Tumaslı, Çuvlu, Bıçaqlı sofuludan yaranma kəndlərdir. Qubatdıda Göyyal, Ballıqaya, Boynakər, Çərəlinin müəyyən hissəsi sofulu kəndləridi.

Deyilənə görə, onnar üç qardaş olub: Saralı, Sofulu, Dərzalı. O qardaşdar o əraziyə gəliblər. Sofudan törəyənlər sofulular, Sarıdan törüyən saralılar, Dərzalıdan törəyənlər dərzalılar adlanıb. Saralı sözü Xəştəb kəndinin adında qalmışdı. Saralı tayfasından on iki, on dörd kənd törüyüb: Fərcan, Zor, Mehri, Xəştəb, Yeməzdi, Mollalı, Ağkənd, Xocamsaxlı. Ermənistanın dağ kəndləri də biznən əmoğludu. Orda yas düşəndə, toy olanda lap çoxğun olsa belə ora getməli idik. Erməni-müsərman davası düşənnən sora əlaqələr kəsildi. Dərzalı Cəbrayılada qalıb, Dərzili kəndində.

Atamın qohumları vardı, Dəstəyirdə yaşayırdı. Xortuyüz deyilən dağın ətəyindəydilər. Çəmənlik, gözəl bir yer idi. Bizim sofulu tayfası həmə o dağda məskən salmışdı. Oranı ermənilər iki dəfə zəbt eliyif. Bizim camahat güclü çıxıb, erməniləri ordan çıxardıblar. Salax kişi söhbət eliyirdi ki, bizim kənd ermənilər yaşayan kəndə yaxınmış. Erməninin Allah damazdığı kəssin. Həmişə isdiyərmiş genişdihdə yaşasın, ətrafında onnara tay adam olmasın. Bu mənada bir dəfə hücum eliyiflər, bizimkilər qalib gəlib. İkinci dəfə ermənilər qalib gəlib, onda kəndin bir hissəsi ordan çıxıb. Elə həmə çıxannardan biri bizimkilər oluf. Bu oluf təxminən 1892-1893-cü ildə. Bizim tayfa o vaxd gəlib. Həbib kişinin atası söhbət eliyirdi ki, üçüncü dəfə hücum eliyəndə səhər ertə saat altı iradələri idi, çənni bir gün imiş. Tərəkəmədə belə bir xasiyyət var. Tezdən durub mal-heyvanı sağallar, otlığa yola salallar. Bu mament imiş. Həbibin atası görür ki, üsdən aşağı çənin altıyınan xeyli əli silahlı erməni gəlir. Bu qaçır özün salır kəndə. Ədə, qalxın ayağa, ermənilər töküldü kəndə. Elə bular qalxıb özün nizamlıyana qədər ermənilər girir kəndə. Qırdıxların qırillar, salamat qutaranlar evdən çıxır. Buların da məqsədi təkə qırmaq yox, buları yerinnən eləməkdə. Kəndi tamam yandırılar. Bular çıxır gəlir Qubatdının Gəyən düzünə. Yaz ağzı imiş, bir müddət orda qalıllar. Bir hissəsi Göyyala gəlib. Bizim kəndin orda qışlamaq üçün yeri vardı. Ora əmimin adıyan Gəncalı yeri deyirdilər. Bizimkilər gedib tökülüb ora. Böyük sahəsi var, amma suyu yoxuydu. Araşdırıflar, axtarıflar. İsdıyiflər gedələr Dağ Tumas tərəfə, görüflər oranın da elə güjdü yeri yoxdu. Gəliflər Göyyal tərəfə, orda məskunlaşıblar. O yal payızda yamyaşıl olur, qarıyana qədər öz yaşıllığın saxlıyır. Yaşıllığına görə ona Göyyal deyiflər.

İsmayılov Allahqulu Sultanlı oğlu, Qubadlı rayonu, Göyyal kəndi, 1935-ci il, orta təhsilli, mexanik işləyib. Sumqayıt şəhərində məşkunlaşıb.

Bizim kənd dağlıq zonadı, gözəl təbiyəti var. Bizdən aşağıda Bərgüşad çayının qırağında çəltik əkirdilər. Bizim camahat ulğan odun aparıf dəyişərmiş çəltiyə, gətirərmiş. Abdulla rəhmətdih bir neçə tay-tuşıyan gedir. Dundarrının bir qırağı çaylaxdı, sel gələndə orda su olur. Gedif görüllər ki, orda meydan quruluq, bir erməni pəhlivanı burda meydan göstərir. Kəndir asıb hopbulur göyə, düşür yerə. Dondarı camahatı da o qədər ləkdə-zadda işdiyif ki, kişiləri zəyifdi. Bunnan istifadə eliyib erməni deyir, ya mana ənam verin, ya qənim verin. Bular da əziyyət çəkmiş adamlar, qənimi hardan çıxartsın bunun qabağına. Erməni də nərin biri imiş. Abdulla kişi yanındakına deyir ki, vallah, isdiyirəm gedəm bunun qabağına, bunnan gülüşəm. Yoldaşı deyir ki, onun fəndi-feili var, səni öldürəcək, getmə. Deyir, vallah, gözüm yeyir, gedəjəm. Gedir,

deyir, qoltuğuna alıb nətər sıxır, erməni boğulur. Əlini yerə döyür ki, mən təsliməm. İndi yığdığı nə qədər ənam varsa, verir bulara. Bular öz aralarında bölüşdürür bunu, erməni də qarğıs eliyə-eliyə çıxır gedir. Heylə güjdü kişi idi.

İsmayilov Allahqulu Sultanlı oğlu, Qubadlı rayonu, Göyyal kəndi, 1935-ci il, orta təhsilli, mexanik işləyib. Sumqayıt şəhərində məskunlaşıb.

KALBA ELLAZ VƏ MƏMMƏDUŞAĞI NƏSLİ

Ağalar əmim vardı, 120 yaş yaşadı. Mən də çoban idim, amma çalışırdım ki, məlumat alam görə kimik biz. Onun dediyinə görə, bizim babalarımız Dərələyəzə hardansa gəlirlər. Gəlmədi deyə bunlara torpax sahəsi verməyiflər. Torpax sahəsinin üstündə narazılıx olanda o kəndlərdən qız verif qız alırlar ki, bu narazılıx götürülsün. Yenə də olmuyuf. Səfolar İstisuyunnan da bir qız alırlar. Düzəlməyəndə dediyim Məmməd də qojalmışmış. İki Məmməd oluf: biri baba Məmməd, biri dədə Məmməd. Birinci Məmməd öləndə oğlu Nəbi atasının adını oğlunun üstünə qoyur. Torpax məsələsində deyiflər ki, gərəh burdan çıxax. Məjbur olullar, hər tayfadan bir nəfər cavan oğlanı göndərillər, boş yer axtarırlar. Biri olur Kalbalayı Ellaz, əmisi oğlu olur Məmməd. Gəlillər, özləriynən də toxum da götürüllər. Dağın birindən baxıllar ki, düzəngah yerdə bir tikili görükür. O vaxt da oralar cəngəllik idi, kol-kos basmışdı. Çox çətinnəğnan gəlif həmin tikilini tapırlar. Təyinnəşdirillər ki, bura məçitdi. Bir-iki gün qalıllar burda. Az olsa da, şum çıxardıf toxumu səpiflər. Duruf gəziflər. Bir qəbirstannıx tapıflar, bir də bir künbəz. Baxıflar ki, bu qəbirstannıxda mədəni qəbirlər var, üstündə qoç heykəli, sandıx, at fiqurları. Buraları gəziflər, ayrı olajax tapmıyıflar. Taxılı səpif gediflər. Payız olanda ağsəqəllər göndərif ki, gedin görə taxıl nətər bitif. Gəlillər ki, taxıl uzanıf, iyirmi santimetrətən sünbülü var. Bu sünbülləri biçif aparıllar, göstərifllər ki, belə bir yararlı yer var. Bu yerləri təsdiq eliyənnən sonra deyillər ki, köçə hazırığ olsun. Qış gəlir keçir, dağlarda qar əriyəndə köçü yüklüyüllər, gəlillər düşüllər oraya. Kəlbəcəri də o vaxtı meşə basmışdı. Yoğun palıd ağacları varmış. Deyirlər ki, bu düzü təmizləmək lazımdı. Bu düzü təmizləməyə öküzün qüvvəsi çatmıyıf. Palıd ağacların kəsiflər qoşuflar kələ, kəlnən bejəriflər. Köklərin ilişdirillərmış yoğun zəncirə, kəl dartıf yerdən qopardırmış. Onda babalarımız deyif ki, bu kəndin adı Kəl becərən olsun.

Kərimov Nəbi Süleyman oğlu, Məmməduşağı kəndi, təvəllüdü 1928, təhsilsiz, çoban. Məskunlaşdığı yer: Gəncə şəhəri, Güllüstan qəsəbəsi.

Ellaz çox qoçağ adam oluf. Əmisi oğlanrıynən harayasa gəzmağa gedif. Hüsöyn kişi deyirdi ki, mən Qazağa eşitmışəm. Qazağa gediflər, orda davaya düşüflər. Ağalar kişi də deyirdi ki, yox, Mil-Muğan düzünə gediflər. Gediflər ki, kənddə toy var. Ellaz deyir ki, gəlin girax qamışa, bu toy sovuşsun. Bunlar gizdanmaxda yağın oğurrux məsələsi varmış da. Girillər qamışa. Yoldaşının biri deyir ki, susamışam, gərək su içəm. Qamışdıxdan qırxada da axar su varmış. Ellaz deyir ki, görmürsən atdıları? – At çapırmışdar da toyda. – Bizi görəllər, bizi qıralar, tutallar. Olmur. Məjbur olur, sürünə-sürünə gedir, suyu içif gələndə açığına gəlir. Atdılar görür ki, ordan bir adam girdi qamışa. Gəlif deyillər ki, çıxın. Çıxmıllar. Bunlara bir-iki güllə atırlar, bunlar da onlara atır. Suya gedən adam bir cılız adammış. Atışma olanda bu deyir, o toyu olanın qolunda qırmızı var, onu vurajam. Ayə etmə, eləmə. Olmur. Atır, onu öldürür. Öldürəndə bunların badronu qutarır. Bunlar girillər qamışdığı qalın yerinə. Camahat gəlir, qamışdığı odduyullar. Ellaz deyir ki, bizi qırmayın, çıxax.

Çıxıf təslim olullar, silahların da verillər. Deyillər, niyə vurdunuz? Deyir ki, bax bu elədi. Özün göstərən də bu oldu, bəyi vuran da bu oldu. Onda deyillər ki, yox, bu meyidi tək aparmıyayeyih. Birinizi öldürəyeyih. Ellaz deyir, mənə öldürün. Deyillər, yox, Nəbini öldürəyeyih. Nəbi də çox gözəl olur, şəxsiyyətdi oğlan olur. Ağlıyır Ellaz. Deyir ki, onun əvəzində mənə öldürün. Baxmıllar, Nəbini öldürüllər. Gətirillər obaya. Toyu olan oğlanın anasın çağırıllar ki, oğlunun qanın almışx. Gəlir ki, bir nəfər uzadıflar. Deyir, əliniz qurusun sizin. Oğlumu öldürəni ayanda qoymusuz, bu oğlanı niyə qanına bulamıyız? O arvad Nəbinin qanı köynəyini özündə saxlıyır, öz oğlunun qanı köynəyini verir Ellaza. Deyir, Ellaz, bunu apar. Bu oğlanın anası durursa, o

mənim oğluma ağılasın, mən də onun oğluna ağılayam. Elə helə də olur. Meyidləri yanaşı basdırıllar. Tüfələrin alıf Ellazı boşduyullar.

Ellaz gizlin gedir əmisi oğlunun qəbrinin üstünə. And içir, deyir, əmoğlu, qanını alajam. Həmən kəndi təmiz talıyır. Kimini öldürür, malın yığır, atın aparır, çox adam öldürür. Qanın alannan sonra Kalba Ellaz qırx beş yaşa çatır da. Onda adam öldürməyə töbə deyir, gedir ziyarətə. Qayıdır gəlir, bir yaxşı əməlli adam olur.

Kərimov Nəbi Süleyman oğlu, Məmməduşağı kəndi, təvəllüdü 1928, təhsilsiz, çoban. Məskunlaşdığı yer: Gəncə şəhəri, Güllüstan qəsəbəsi.

Kalba Ellaz deyilişə görə yüz atmış yaş yaşayıf. Qardaşdar qırılıf, oğul qırılıf, nəvə qırılıf. Balaca kişiymiş, özü də gözdəri göymüş. Elə göygöz deyirmişdər. Arıxlıyır, olur bir dəri, bir sümük. Aqlın da itirir. Onu nəticəsinin arvadı saxlıyır. Pəri adında bir qadın onu ədyanan dalına bağlıyırmış, dalında gəzdirmiş. İndi bizim camahatda belə bir nəsiyət var. Biri-birinə alqış eliyəndə deyir ki, səni görüm Pəri nənə götürən savabdan götürəsən.

Kərimov Nəbi Süleyman oğlu, Məmməduşağı kəndi, təvəllüdü 1928, təhsilsiz, çoban. Məskunlaşdığı yer: Gəncə şəhəri, Güllüstan qəsəbəsi.

Kərbəlayi Ellazın və əmisi oğlu Məmmədin Zəngəzur mahalında yaşadıkları kənddə başqa bir tayfa ilə aralarında dava düşür. Kərbəlayi Ellazın və Məmmədin tayfası o tayfadan adam öldürür, həmin tayfa da bunlardan bir nəfər öldürərək qisas alırlar. Bununla da bir kənddə iki tayfa arasında qan düşmənçiliyi olur. Məmməd və Kərbəlayi Ellaz belə məsləhət eliyirlər ki, bu qannıçılıqla bir kənddə yaşamaq çətin olacaq. Ələlxüsus bu qan davası davam edərək daha da dərinləşəcək, bu iş heç bir günahı olmayan gələcək nəsillər arasında da davam edəcək. Ona görə də gələcək qan-qadadan uzaq olmaq üçün Məmməd və Kərbəlayi Ellaz – hər iki əmoğlu məsləhətləşirlər ki, burdan köçüb getsinlər. Onlar razılaşırlar ki, bu işi tədbirlə gerçəkləşdirsinlər. Elə etsinlər ki, onların niyyətindən burdan çıxıb gedənə qədər heç kim xəbər tutmasın. Bu minvalla ov ovlamaq adıyla özlərinə yararlı yaşayış yeri axtarmaq üçün Məmməd, Kərbəlayi Ellaz və bir neçə qohumu silahlanıb kənddən çıxaraq Kəlbəcər istiqamətinə yola düşürlər. Onlar Zəngəzurdan Laçına, ordan da Minkənd tərəfdən gəlif çıxırlar Qoçdaş adlanan yaylağa. Qoçdaş yaylağı ilə Kəlbəcər qabaq-qarşı olduğundan ordan baxıb görürlər ki, aşağıda böyük bir düzənlik sahə var. Bu düzənliyin ortasında nəsə tikili ağarır. Onun otuz addımlığında isə nisbətən kiçik başqa tikili olduğunu görürlər. Amma bütün ərazi meşəlik olduğundan və hər yeri kol-kos basdığından burada başqa heç nəyi ayırd etmək mümkün olmur. Onlar Qoçdaşdan enib gəlirlər həmin ağaran binanı tapırlar və görürlər həmin tikili məscid imiş. Yaxınlığındakı tikili isə qırmızı kərpicdən tikilmiş minarədir. Pilləkənlə çıxıb minarədən baxdıqda ətrafda çoxlu dam-daş yeri görürlər. Bundan bilirlər ki, buralar nə vaxtsa yaşayış yeri olub. Onu da müəyyənşədirlər ki, burada çoxdan insan yaşamadığına görə hər tərəfi kol-kos basmış və vəhşi heyvanlar burda yuva qurmuşlar. Vəhşi heyvanların və meşədə bir-birini itirməyin qorxusundan həmişə bir yerdə hərəkət edirmişlər. Bir dəfə görürlər ki, yaxınlıqda uzun bir təpə var. Belə məsləhət görürlər ki, həmin təpənin üstünə çıxsınlar. Çünki ordan hər tərəfi yaxşı görə bilərlər. Təpənin üstünə çıxdıqdan sonra baxırlar ki, burda böyük bir düzənlik var. Təpənin aşağısındakı düzənlikdə isə xırda tikiliyə bənzər nəsə görünür. Həmin tikiliyə yaxınlaşanda görürlər ki, bu tikili köhnə bir kümbəzdi, yanında da çoxlu daşdan düzəldilmiş qoç heykəlləri var və bura böyük bir qəbiristanlıqdı. Artıq dəqiq müəyyənləşdirirlər ki, bu yerlərdə bir vaxtlar yaşayış olub.

Məmməd və Kərbəlayi Ellaz özləri ilə balaca bir torbada apra, buğda toxumu götürüblərmiş. Balaca bir yeri əkərək bu toxumu səpirlər ki, görək burada taxıl bitir, ya yox. Bir qədər ov ovladıqdan sonra qayıdıb öz yerlərinə gedirlər. Bir il keçdikdən sonra onlar yenidən ov edə-edə gəlib Kəlbəcəyə çıxırlar. Taxıl səpdikləri yerə baxıb görürlər ki, dəmyə şəraitdə burda elə gözəl taxıl – apra, buğda yetişib ki, adamın həvəsi gəlir. Bütün bunları gördükdən sonra Məmməd və Kərbəlayi Ellaz qayıdıb öz tayfaları ilə köçüb Kəlbəcəyə gəlirlər.

Kərbəlayi Ellaz və əmisi oğlu Məmməd Kəlbəcəri iki sahəyə bölürlər. Tərtər çayının sol cinahını, yəni Qoçdaş tərəfi Məmmədə və oğlanlarına verirlər. Kəlbəcərin sağ cinahı – Qaraqaya adlanan tərəfi isə Kərbəlayi Ellaza və onun oğlanlarına verirlər. Kərbəlayi Ellaz iki qızını öz

qohumlarına verib indiki Allı kəndi və Kilsəli kəndinin yerini onlara göstərib həmin yerlərdə ev tikib yaşamağı tövsiyə edir. Məmməd isə Şapı⁵ adında qızını Taro adında bir qohumuna verir və Şapılar kəndinin ərazisini onlara yaşayış yeri düzəltmək üçün verir. İndi Kəlbəcər iki böyük tayfadan ibarətdir. *Məmməddən törəyən nəsil*lər: Hacı Qasımlar, Molla Xələfli, Hacı Şirinlər, Zeynolar, Qurbanlar, Əhmədlər, Oruclar, Məşədi Nəbilər, Meyrəmlər, Məşədi Həsənlər, İbrahimplər, Məşədi Abbaslar, Məmişlər, Kərbəlayi Allahverdilər. *Kərbəlayi Ellazdan törəyənlər*: Hacı Həsənəllilər, Hacı Zamanlar, Kamallar, Kərbəlayi Bayramlar, Məşədi Şirinlər, Məşədi Rzalar və s.

“Gəlimli-gedimli dünya” (Bakı, 2001)

Kalba Ellazın yeddi oğlu oluf. Hər oğluna bir ərazini verir. Bir günnərim Kəlbə Ellazın oğlu gəlir atasına deyir ki, ay dədə, mənə aparıv atmısan güneyə, qızın Şapıya da bir dünya yer vermişən. Nolar maa da bir qırax yer ver. Deyir ki, ay bala, get o dərənün bu tərəfində də sən ol. Gedir bu orda bir daxma tikir. Şapı gəlir. Deyir ki, ay dədə. Deyir, nədi, ay qızım, nə deyirsən? Deyir, nədi, bir qırax mana yer vermişən, hələ bir oğlunu da calıyırsan mana. Halbuki düzü dünya yerdi ey, nə ucu var, nə bucağı.

İbrahimov Tahir Həsən oğlu, Kəlbəcər şəhəri, təvəllüdü 1942. Məskunlaşdığı yer: Bakı şəhəri.

⁵ Başqa variantda isə Şapının Kərbəlayi Ellazın qızı olduğu söylənilir.